

GILLET

2020



Tidskrift för
Carlstads-Gillet

Nr 37
Årgång 29





Gillet

Tidskrift för Carlstads-Gillet
Nummer 37/årgång 29/2020

Ansvarig utgivare

Inger Berggrén

Adressuppgifter

Carlstads-Gillet
Vikengatan 6
652 26 Karlstad
carlstads-gillet@telia.com
www.carlstads-gillet.s.se

Kontaktperson

Torbjörn Joghed
Redaretorget 1
652 16 Karlstad
0705-38 10 20

Redaktion

Redaktör:
Marie Aakre
0706-18 77 03
Layout och redigering:
Erik Bonde
0702-30 51 06

Tryck

City-tryck
i 500 exemplar

INNEHÅLL 2020

4-17



150 år sedan bygget av Stadshotellet stod klart



Fredrik Odén
var hotellets
förste ägare.



18-23

Arkeologiska utgrävningar efter rivningen av Terrassen

24-27



De två våghusen vid Nävertorget

34-38

Breitholtz nesliga förlust



39-43

En tecknare med rang



28-33

Hybelejen – Carlstads store byggmästare



Kvarnen



Våghuset



Västra bron

CARLSTADS-GILLET'S RÅD

Ålderman: Inger Berggrén
Vice ålderman: Jonas Kullgren
Skrivare: Torbjörn Joghed
Skattmästare: Barbro Brolinson
Arkivarie: Eva Högman Harvig
Munskänk: Birgitta Ekberg

Bisittare:
Jonas Kullgren
Göran Berg
Eva Lejrin
Redaktör:
Marie Aakre

Valdelegerade:
Lennart Hellqvist
sammankallande
Anders Frisk
Sonja Wässmar
Rydahl

VÅRGILLET

*Inget Vårgille i år. Se sidan
3 samt sista sidan!*

*Omslagsbilden
är tagen av
Erik Bonde.*





ÅLDERMANNEN

HAR ORDET

Nya tider

Den här vintern slog inte Bondepraktikans visdom in! Vintern blev inte alls kall trots att vi hade mycket rönnbär i höstas. Vintern gjorde sig i alla fall påmind genom att det var osedvanligt mörkt och grått under hela november, december och januari.

Nu, när vi kommit in i april, kan vi njuta av riktigt soliga dagar och ljuset som återvänder. Våren är i antågande!

Hela 2019 var ett jubileumsår för oss i Gillet och i det här numret gör vi åter igen en liten tillbakablick. Men vi skall också se framåt.

Tyvärr blev vi än en gång tvungna att flytta. Efter att ha diskuterat och undersökt olika alternativ har vi i Rådet fastnat för att ha våra lokaler i Rosa huset på Vikengatan 6 (huset, som Maj-Lis Bakke bland annat hade sin kostymateljé i).

Den första april fick vi komma in i lokalerna och nu är allting flyttat. Vi har ett förstahandskontrakt på kontorsrummet med biutrymmen och har alltså en bättre situation än den vi haft i Residenset. Kostnaderna kommer att rymmas inom de gränser vi satt upp för att inte behöva höja medlemsavgiften.

Första gången jag skrev det här förordet tyckte jag att det skulle bli trevligt att få hälsa er alla välkomna till vårt Vårgille, men... tiderna förändras snabbt och nu måste



Det är här, i det rosa huset på Vikengatan 6, som Gillet har sina lokaler från och med den 1 april. Väg i vägg finns det en indisk restaurang, och rakt över gatan ligger Lindhes konditori.

FOTO: ERIK BONDE

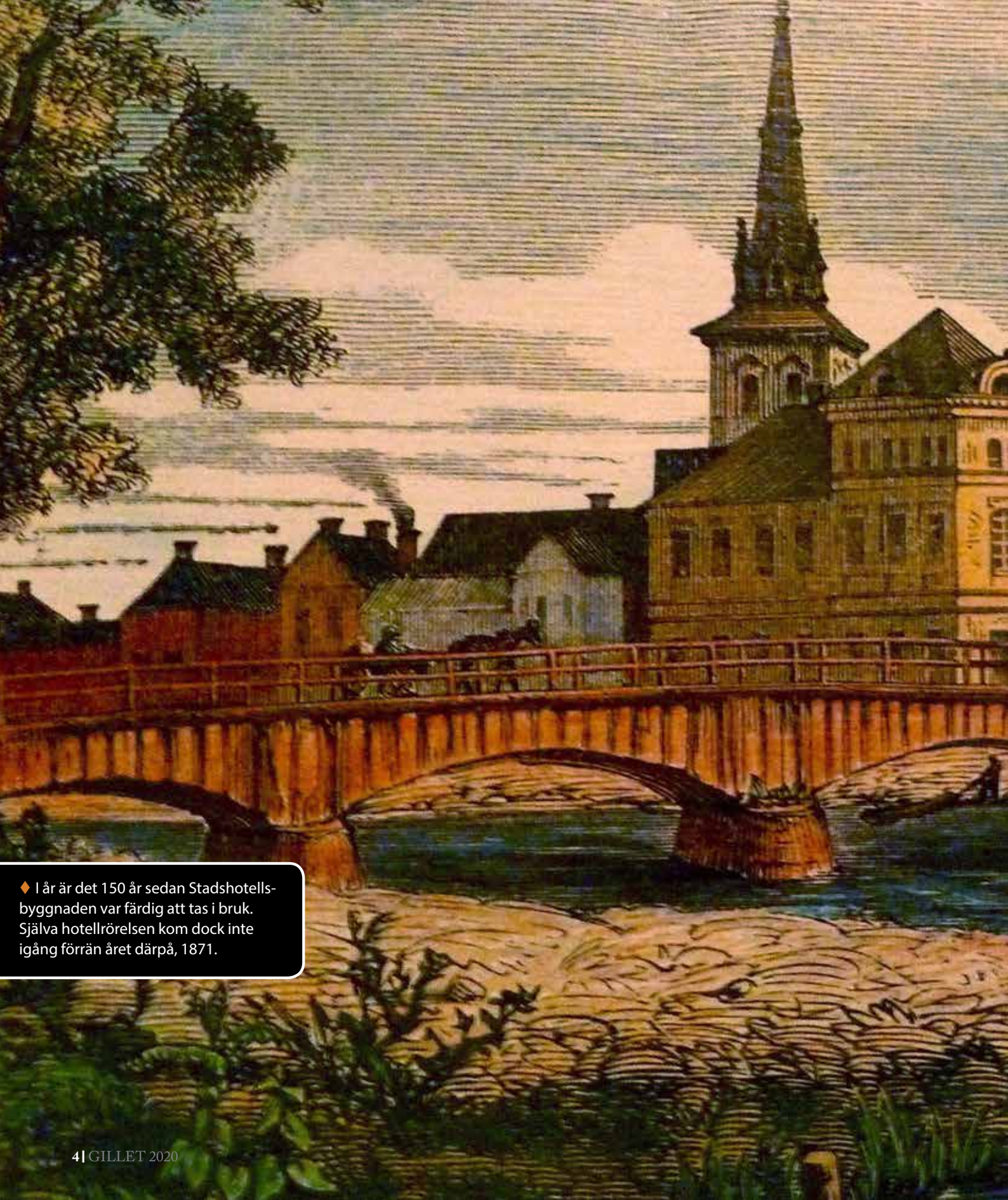
vi ställa in gillet. Jag vill dock inte att vi missar att ha årsmöte. Här gäller det att vara påhittig och göra något annorlunda! På näst sista sidan ser ni hur vi tänker hålla ett digitalt årsmöte.

Jag hoppas att alla kan gå med på att

vi gör så här och därmed blir vi kanske också föregångare med att hålla årsmöte på det här sättet.

Inger Berggrén

”Vi har ett förstahandskontrakt på kontorsrummet med biutrymmen och har alltså en bättre situation än den vi haft i Residenset.”



◆ I år är det 150 år sedan Stadshotellsbyggnaden var färdig att tas i bruk. Själva hotellrörelsen kom dock inte igång förrän året därpå, 1871.

Rum med utsikt

**När Stadshotellet stod klart hösten 1870
var det ingen som ville arrendera det**



När Karlstad skulle återuppbyggas efter branden 1865, med breda boulevarder och ett stort torg, ingick Stadshotellet i stadsfullmäktiges planer i likhet med rådhus, residens, läroverk och byggnad för folkskola. Med sin "enastående vackra utsikt mot Clara Elf", ansågs tomt 52 – i hörnet där Gule gåln legat före branden – lämpligaste platsen för det nya hotellet. Inför byggandet blev det dock en omdebatterad historia bland stadens styrande. Byggnaden stod klar hösten 1870, men först våren 1871 lyckades man hitta någon som var intresserad av att driva hotellet med tillhörande gästgiveri.

Nya Wermlands-Tidningens redaktion var kritisk till tidpunkten för Stadshotellsbygget och skriver den 13 januari 1869: "Av byggnadsföretag som i första rummet, efter stadens brand, borde ha verkställts, hade utan tvivel varit uppförandet av ett hotell för resande. En sådan försummelse kan icke ursäktas, hur man än vill resonera; men att man nu, på fjärde året efter eldsvådan, vill uppföra ett sådant, sedan twenne enskilda personer uppfört dylika byggnader och lokal för gästgivaregård av enskild person är upplåten, utan någon avgift för staden, synes detta gärna kunna att uppskjutas."

Under tiden som ärendet bollades fram och tillbaka i stadsfullmäktige och drätselkammare, hade två nya hotell hunnit etableras: Hotell du Nord på Drottninggatan och Hotell Carlstad på Västra Torggatan. Karlstads gästgiveri som före branden låg i sydvästra delen av Stora torget, inhystes efter branden tillfälligt i Claraborgs herrgård. Från 1866 drevs det i ett mindre trähus på Drottninggatan 20, och innehades nu liksom före 1865 av Nils Andersson.

Uppförandet av stadshotell i landet under senare delen av 1800-talet hängde samman med byggandet av järnvägsnäten och handelsresandet som då tog fart. I början utarrenderades stadshotellen i städernas regi på samma sätt som gästgiverierna gjorts genom historien.

I december 1868 hade hållits entreprenadauktion på uppförandet av det blivande Stadshotellet, men då anbudet översteg kostnadsförslagen som gjorts av stadsarkitekt C.F. Sundberg och drätselkammaren, återremitterades ärendet till stadsfullmäktige. Det



C. F. Sundberg var stadsarkitekt när Stadshotellet skulle byggas.



Byggmästare Wilhelm Lidbom gick i konkurs som entreprenör för Stadshotellsbygget. Handlande Kruckenberg var en av borgenärerna som slutförde projektet.



lägsta anbudet låg på 106.000 riksdaler mot stadsarkitektens beräkning på 70.000 kronor. Stadsfullmäktige beslutade att inte anta något av anbudet.

Byggmästaren gick i konkurs

En ny plan utarbetades av byggnadsnämnden, kostnadsberäknad till högst 85.000 riksdaler. I maj 1869 hölls en ny entreprenadauktion. I konkurrens med arkitekterna Elfving och Högström, vars anbud båda översteg 90.000 riksdaler, utsågs byggmästare Wilhelm Lidbom till entreprenör. Han förband sig att uppföra byggnaden efter den ritning som fastställt av drätselkammaren, men den ekonomiska kalkylen visade sig inte hålla.

"Byggmästare Wilh. Lidbom har anmält till drätselkammaren, att han av brist på pengar icke kan fullborda hotell- och gästgiveribygnaden. Hans borgensmän, handlande Kruckenberg och consistorienotarie Wahlström, fick nu istället göra detta. De var inte charmerade häröver."

Det konstaterar Henry Odén i sin bok "Bland kungar och kavaljerer i Värmland", Stadshotellens verkställande direktör från 1920 till sin bortgång 1956. Boken utgavs 1945 med anledning av ett dubbelt jubileum – 1945 fyllde Stadshotellet som byggnad 75 år och samtidigt hade familjen Odén drivit företaget i 50 år. Henry Odén hade övertagit hotelldriften efter sin far Fredrik Odén, som först arrenderade det.

Tre arrendeauktioner

I januari 1870 hade annonserats i både i storstads- och lokaltidningarna om utarrendering av det "under byggnad varande Stadshotellet här i staden". Auktionen skulle "förrättas inför drätselkammaren i Karlstad fredagen d. 18 mars 1870 kl. 4 e.m. och bortarrenderas på 5 till 10 år". Varken nu eller i september, när hotellet bjöds ut till arrende på nytt, lyckades staden rekrytera någon spekulant.

NWT kommenterar: "Hotellet, när det en gång blir färdigt, torde nog fylla sin



I den här byggnaden på Drottninggatan 20, uppförd 1866, drev Nils Andersson sin gästgiverirörelse efter branden.



Hotell du Nord byggdes kort tid efter branden 1865 av Wilhelm Lidbom.



Utsikt från kyrktornet mot väster 1885. I byggnaden längst ner i bild huserade Hotell Carlstad. Namnet står längst upp mot taket. Hotell Carlstad och Hotell du Nord var de två första hotellen som byggdes efter den stora branden. Uppe till höger ses stenmagasinet efter Hybelejens kvarn, som fortfarande står kvar. Det revs 1892.

FOTO UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING

plats såsom en vacker illustration på kvarteret Vågen, men denna fåfänga torde samhället få betala dyrt. Ett stort fel

med denna byggnad är, att icke någon festivitetslokal finnes, vilket lär ha avskräckt flera främmande spekulanter.”

Först sedan en tredje auktion hållits i december 1870, presenterade sig en person som var intresserad av att ar-

rendera det nybyggda Stadshotellet. Det var handlande Anders Theodor Brattberg, som bland annat drev Frykeruds spritförsäljning tillsammans med firman Wallenius och Evers, i Karlstad. Han godkändes av drätselkammaren och kontraktet som under-teknades löpte från den 1 april 1871 till den 1 oktober 1876.

Frykeruds spritförsäljning huserade i källarlokalerna där senare Konditori Hollandia och Munken hade sina lokaler och rekommenderade återkommande sina varor genom annonser i lokalpressen: "Till försäljning av Renadt, dubbelt och enkelt Pomerans och Kummin-Brännvin, Cognac, Arrac, Pousch, Whisky, Likörer, Polérsprit samt för övrigt alla till denna handel hörande artiklar". (NWT i februari 1868)

Hovmästare från Stockholm

Handlande Brattberg hade byggt upp flera fastigheter i Karlstad efter branden och var engagerad i arbetet bakom teaterns tillkomst. Han saknade erfarenhet av hotell- och restaurangverksamhet, men såg till att omge sig med erfarna medhjälpare.

"Ganska snart efter öppnandet engagerades som hovmästare Johan Alfred Lindwall. Denne kom närmast från Hamburger Börs i Stockholm. Samtidigt med honom anställdes fröken Lovisa Gneib såsom hushållerska. Hon lär ha varit en mycket skicklig sådan."

Redan på försommaren 1871 hade Stadshotellet hunnit etablera sig i branschen. I samband med nordvästra stambanans invigning, hela banan Oslo (Kristiania)-Stockholm, den 19 juni var det många besökare som bodde på hotellet.

1873 överlät Brattberg rörelsen på Lindwall, även om han själv stod kvar som innehavare av arrendet. Källarmästare Lindwall övertog även driften av restaurangverksamheten i Frimurarelogen, Stadsträdgården och på järnvägsstationen.

Sedan Johan Alfred Lindwall och Lo-

Gule gåln

– Stadshotellets föregångare på tomt 52

- Gule gåln var ett hörnhus av trä i två våningar med gulmålade fasader åt Kungsgatan och älven men mot baksidan var det rödmålat. Det hade brutet tegeltak och var längs gatan på älvsidan sammanbyggt med magasinsbyggnader, målade i rött.

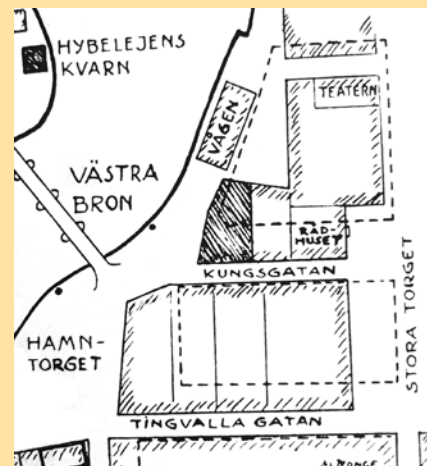
I hörnet fanns en handelslokal där fönstren hade vita luckor. Gule gåln byggdes någon gång efter 1752 på mark som hört till den gamla kyrkogården.

- I husförhörslängderna från och med femårsperioden 1769–1774 står directeur Carl Jacob Heublein upptagen som ägare till en gård i 4:e roten som Gule gåln då tillhörde. Här saknas dock tomtnummer.

Från och med 1795–1799 står tomtnummer 57 noterat på den gård Hybelejen ägde och som i 1801–05 års längder flyttats över till 3:e roten. Gule gåln var i Hybelejens ägo till hans död 1808. I 1775–79 års längder och ett 20-tal år framåt står Hybelejens syster, mamsell Sara Lena Heubelein (född 1732), upptagen som boende i sin brors fastighet på tomt 57. I början tillsammans med sönerna Johan och Gustaf.

- Efter Hybelejens tid förvärvades Gule gåln av Ad. Fr. Setterberg (i husförhörslängderna stavas efternamnet med Z), Karlstads störste handlande, som inrättade speceri- och spannmålshandel i hörnet på nedre planet i fastigheten.

Setterberg avled i kolera 1834 och



Den skuggade ytan mitt i kartan visar Gule gålns placering. De streckade linjerna markerar kvarterens nuvarande gränser. KARTA: MATS RONGE

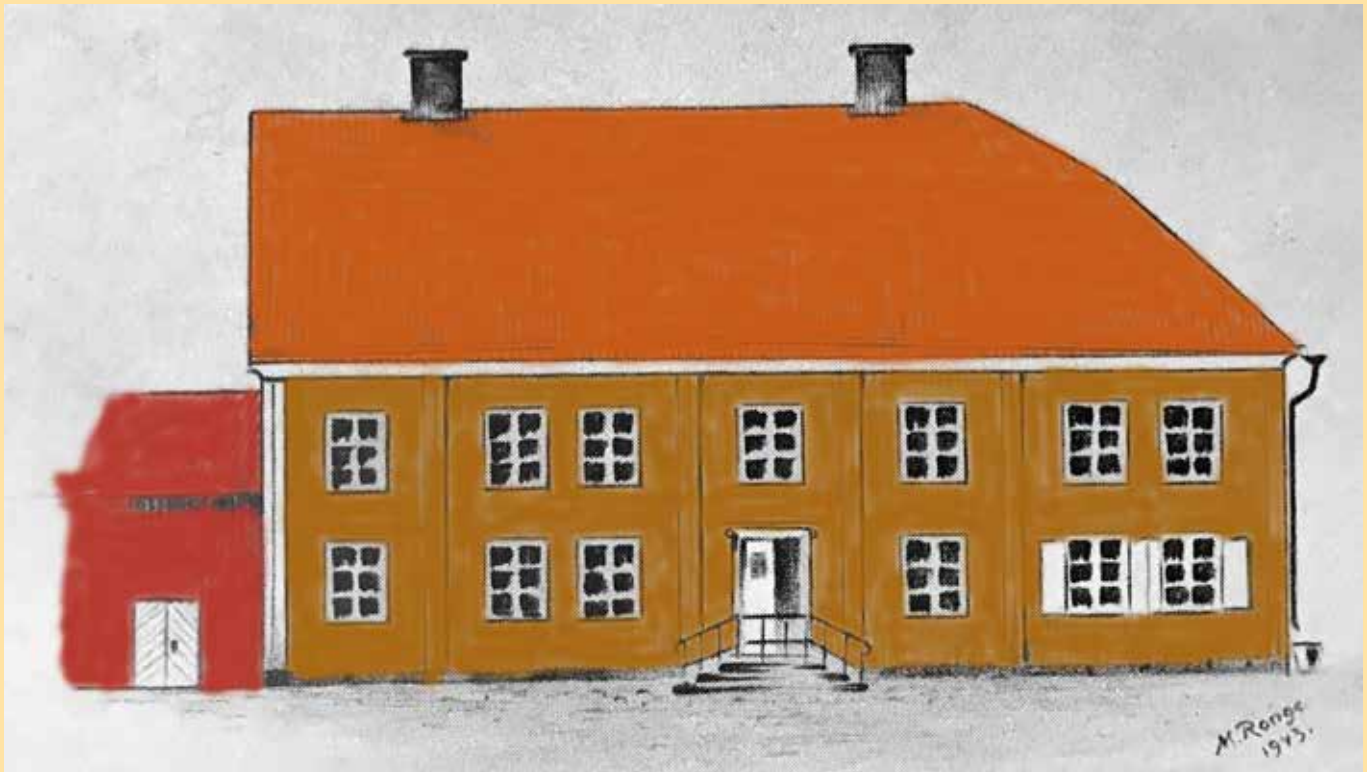
var då mycket förmögen. Han ägde förutom tomt 57 tomterna 48, 49 och 50 i Karlstad, landeriet Kristinedal och "drev även skeppsrörelse och var vid sin död ägare av tre fartyg och delägare i lika många" (Nygren).

Handlande Setterberg var gift med Clara Fröberg och de hade barnen Christina Gustava, Anna Charlotta och Carl Anton.

- Christina Gustava, född 1804, gift med prostén J.G. Waldenström, blev senare ägare till Gule gåln, troligtvis hade modern ägt gården som arvtagare efter maken först. Christina Gustava (änka från 1841) lät inreda affärslokaler på första våningen till två stora lägenheter.

- "Husets övre våning bestod av gammaldags, hemtrevliga rum, med ofantliga, fotshöga trösklar, låga, med väv spända tak, tapetserade väggar och grönrandiga kakelugnar". (Nygren)

En del av denna våning beboddes efter handlande Setterbergs död först av hans änka (till 1839) och



Rekonstruktion efter teckning av Mats Ronge. Den gula linoljefärgen som fasaden hade har tolkats fritt av Erik Bonde.



Gule gåln till vänster och på andra sidan Clarholm, Hultman och Wadströms gårdar.

sedan av dottern, fru Waldenström.

Den andra delen av våningen, som låg åt älven, hyrdes från 1854 av källarmästare L.O. Palin och hans fru Charlotta, som inredde restaurationslokal i en del av våningen.

- 1856 sålde änkefru Waldenström Gule gåln för 14.980 rdr bko till logevaktmästaren Nils Andersson. Efter dennes död 1863 ärvdes gården av mågen Gustaf Johan Anderzon som samma år sålde

den till skräddarmästaren L.J. Zetterström för 16.650 rdr.

Källor:

- *Karl Emanuel Nygren* – Carlstads historia de 50 åren närmast före stadens brand 1865 (1914)
- *Mats Ronge* – Det gamla Karlstad (1958)
- Riksarkivet: Kyrkoarkiv för Karlstads stadsförsamling, husförhörslängder



Tillsammans med sin make drev Charlotte Palin en restaurang i Gule gåln.



Under sju år ägde logevaktmästaren Nils Andersson Gule gåln.

visa Gneib ingått äktenskap, överläts hotellets restaurangrörelse på schweizerimamsell Hanna Svensson. Samtidigt övertog hon restaurangdriften på värduset Åttkanten. ”På Stadshotellet var affärerna så uppdelade, att fröken Hanna Svensson innehade restaurangen och handlande A.T. Brattberg hotellrörelsen.” 1880 avled Johan Alfred Lindwall, endast 35 år gammal.

Hanna – karl för sin hatt

”Fröken Hanna Svensson var ett manhaftigt fruntimmer och ’karl för sin hatt’. Hon regerade med stränghet och ordning och om någon av personalen eller även av gästerna var missbelåten på något sätt, lär hennes svar ha varit: ’Bråkas det, så fås det gås!’”. Men hon skötte hotellet till gästernas belåtenhet och med modesta priser. ”Och ändå fanns vinter och sommar i Stadshotellet ganska goda musikkapell, som nog kostade hotellvärdinnan sina modiga pengar.”

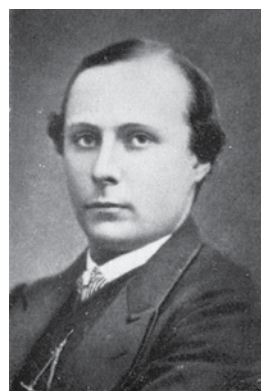
Sedan A.T. Brattberg avlidit 1891, drev Hanna Svensson Stadshotellet på egen hand fram till 1895, då stadens styrande beslutade att arrendet skulle förnyas. Genom annonsering bjöds det ut i rikstidningarna, bland annat Göteborgs handels- och sjöfartstidning. Denna lästes av Fredrik Odén, som då var portier på hotell Eggers i Göteborg. Han erbjöd sig att ta sig an Stadshotellet i Karlstad under tio år mot ”att drätselkammaren låter verkställa sådan reparation på hotellet, att detsamma, vad dess snygghet beträffar sättes i ett tidsenligt skick”.

Hanna Svenssons skrivelse till drätselkammaren där hon anhöll om att få köpa Stadshotellet, hjälpte inte. Fredrik Odén utsågs till ny arrendator. Skälet ska ha varit att Hanna Svensson inte tillåtit den renovering av hotellet som drätselkammaren och stadsbyggmästaren ansett nödvändiga.

När familjen Odén flyttade till Karlstad hösten 1895 hade hotellet genomgått en uppfräschning under sommaren. Ingången till Schweizeriet hade



NWT den 15 juli 1871.



Stadshotellets tre första innehavare; Theodor Brattberg, Johan Alfred Lindwall och Hanna Svensson, som efterträddes av Fredrik Odén 1895.

flyttats från hotellets hörn, som nu byggts igen, till gården strax till höger om inkörsporten.

Köket med sin stora Bolinderspis och matsalen låg kvar på sina gamla platser. Men inredningen hade fått nya färger i brunt och mörkrött med mörka korkmattor och elegant draperade gardiner. Hotellet hade nu också, enligt Karlstads-Tidningen, ”fått vad det förut saknat, en verklig festivitetsvåning”, som låg i hörnet på övre våningen med utsikt över älven.

14 nya rum år 1900

Henry Odén var två år gammal när föräldrarna installerade sig i Karlstad. Hans far Fredrik Odén hade en grundmurad branscherefarehet. Modern Sigrid hade genomgått Schartaus handelsinstitut och hade tjänstgjort som huvudkassörska och haft hand om bokföringen i en större matvaruaffär. Hon kallades Greta och lär ha fått maträtten Biff Greta uppkallad efter sig.

Vid sekelskiftet stod det klart att ho-

tellet var i behov av en utbyggnad, då det klagades över att resanderummen var för få. Lösningen blev en påbyggnad av Stadshotellet utefter Kungsgatan, efter beslut i stadsfullmäktige och under ledning av stadsarkitekt Crispin. Därigenom skapades 14 nya rum, som stod klara lagom till novembermarknaden år 1900. Till bygget hade staden anslagit 25.600 kronor. Därmed hade hotellet nu sammanlagt 50 gästrum.

”Möbeln i alla rummen är i mahogny med överdrag av plysch i vackra nyanser. De amerikanska sängarna är mycket inbjudande och den övriga inredningen ger ett intryck av stor trevnad och komfort.” Det skriver NWT efter att ha besökt invigningsfesten.

Kuslig vind

Och Henry Odén konstaterar: ”Genom denna ombyggnad försvann den hemska vinden utanför vår bostad och det var ett stort plus till trevnaden.” Den delen av vindsvåningen som vette åt Kungsgatan och Älvgatan var avsedd



Utsikt över Carlstads bryggeri och Stadshotellstomten. Nedanför hotellet låg det bodar som sålde fisk och kött.

FOTO UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING



Hösten 1895 flyttade Fredrik Odén och makan Sigrid från Göteborg till Karlstad för att ta över arrendet på Stadshotellet.



Gamla fisktorget och pumparna på 1880-talet. När Stadshotellet skulle byggas ut 1905 hänvisades handeln till andra platser.

för hotellets chef och bestod av tre rum. ”Vägen dit gick över vinden, en stor, otäck, mörk vind, där blåsten tog sig obehindrat in och ut genom de trasiga fönstren.”

Men bara några år senare hade nytt utvidgningsbehov uppstått. Sommaren 1904 fick Fredrik Odén köpa Stadshotellet för 200.000 kronor. Inte utan livlig debatt i stadsfullmäktige - försälj-

ningen beslutades med 16 röster för och 12 emot. I köpet ingick en utvidgning av hotelltomten, där Fredrik Odén förbundit sig att uppföra tillbyggnader som skulle inrymma tidsenliga fest-,



En varm sommarsöndag år 1897 har en säkerligen angenäm frukost eller middag just avslutats. Servitriserna tar igen sig en stund medan fotografen arbetar. I dörröppningen står värdinnan fru Sigrid Odén. Längst till vänster ses bruksdisponent Karl Nilsson med Sigrids barn Greta och Henry Odén. Till höger om barnen sitter löjtnant G. W. Falk, och något skymd blivande järnhandlaren Herman Geijer som mitt emot sig har sin bror Reinhold Geijer. Snett till höger framför Sigrid Odén sitter löjtnant C. G. Lindberg. Med ryggen mot kameran sitter kapten Albert Ugglå. Sedan följer länsstyrelsenotarie Ågren, underlöjtnant Jakob Nordström, okänd flicka, samt underlöjtnant Evald Herin. Uppgifterna är hämtade ur Mats Ronges bok "Det gamla Karlstad". FOTO: UR CARLSTADS-GILLET SAMLINGAR

STADSHOTELLETS 1:A MAJ-MENY 1905

Middag:

Table d'Hôte från klockan 2 till 5
å 2:50 per kuvert enligt följande:

- Smörgåsbord*
- Jardinière-soppa

- Kokt lax med hollandaisesås
- Rostfilé & oxtunga med legymer
- Hamburgerkyckling med färsk grönsallad
- Savarin

* Det ingick alltid gratis brännvin i önskad kvantitet i begreppet Smörgåsbord.

ANNONS I KARLSTADS-TIDNINGEN

Såväl nuvarande matsal som stora Schweizeriet apteras till matsal. Taffelmusik utföres under middagen av Boereczka kapellet.

Caféservingen försiggår i den nu betydligt omändrade och nyrestaurerade Trädgårdspaviljongen, hvarest aftonkonsert utföres från klockan 7.30 till klockan 11 av Boerecz kapell.

Vördsamt Fredrik Odén

”Vid grundgrävningen hittades bitar av den gamla kyrkans grundmurar och där ritningen passade fick de ingå i den nya muren.”

café- och matsalslokaler samt en hotellträdgård avsedd för servering.

Stadshotellets fasad åt Älvgatan sträckte sig då fram till nuvarande restaurangentrén. Till vänster, på området där Terrassen låg fram till maj 2019, stod två uthuslängor av tegel, den nordligaste med fasad åt Herrgårdsgatan, där en krog- och gästgiverirörelse, kallad Noshörningen, var inrymd. I uthuslängorna fanns stall och visthusbodar och i vindsvåningarna bland annat och logement för kuskar. ”Den stora gårdsplanen upptogs av en väldig vagnbod samt av den lilla sommarserveringen, som sedermera döptes till Odénslund.”

Först med elektrisk belysning

Hösten 1904 installerades ett elverk i ett av hotellets uthusbyggnader. ”Dynamon drevs medelst gasmotor och eget suggasverk.” Stadshotellet blev därmed först i Karlstad med elektrisk belysning.

I december 1904 hade platsen invid älven avlysts som salutorg, enligt beslut i stadsfullmäktige, och fiskhandeln och kötthandeln hänvisats till andra platser. Och den 1 januari 1905 påbörjades en om- och tillbyggnad som skulle bli en milstolpe i Stadshotellets historia.

Henry Odén beskriver hur han och bäste kompisen Eskil som barn satt på en trappa ”och såg den gamla sommarrestauranten, sedan de bärande träbjälkarna avsågats, med ett brak rivas ner och försvinna i en bråte av snickarglädje”.

I februari samma år skriver författaren Oscar Stjerne nostalgiskt i Karlstads-Tidningen: ”Ni minns väl från flydda sommardar den lilla hotellträdgården, som ett mycket angenämt minne, Ni liksom andra Karlstadsbor...” Jag minns hotellträdgården från heta sommardagar, när jag njöt min mid-



Här tappas köksvin ute på Stadshotellets gårdsplan runt förra sekelskiftet.

FOTO: UR BOKEN BLAND KUNGAR OCH KAVALJERER

dagssiesta därinne i någon av de små murgrönsgrottorna. Det var svalt och skönt under den höga brandmuren och husväggarna, som utestängde de hetaste solstrålarna.

Störst i landsorten

Men redan i augusti togs den nya hotellträdgården med terrasserna i bruk liksom sommarsalen, som då kallades Konsertsalen och var ett kafé. Till ytan var den en halv kvadratmeter större än Operakällarens kafé, noterar Henry Odén. ”Med terrasserna åt Klarälven fanns det inget jämförbart i den svenska landsorten.”

Arbetet med Vinterrestauranten och caféet, senare Vintermatsalen, pågick under hela året. ”Vid grundgräv-

ningen hittades bitar av den gamla kyrkans grundmurar och där ritningen passade fick de ingå i den nya muren.”

När hela ombyggnaden var klar 1907 hade värmeledning dragits in i hela hotellet och varje våning utrustats med vattentoaletter. ”Det var inte bara hotellet som sådant med 100 rum och salonger, som var störst i landsorten, det var också restaurantlokalerna, som hörde till de spatiösaste i landet.”

1904 invigdes Nordmark-Klarälvens järnväg, vilket innebar en omdirigering av Stadshotellets hästar, som fram till dess ombesörjt skjutsar till Forshaga. Från och med nu förmedlade man istället trafiken mellan Östra stationen och Stadshotellet. Men inte för någon längre tid, då de några år senare ersattes

”ÅREN 1921-1922 BÖRJADE PRISERNA OCH OMSÄTTNINGEN ATT HÖGST BETÄNKLIGT GÅ NEDÅT.”

med en automobil av märket Ford, ”den första bilen i Karlstad och även den första trafikbilen i staden”.

1910 hade återigen uppstått behov av ytterligare gästrum. Denna gång skedde utvidgningen genom att ta i bruk utrymmen i fastigheten på Västra Torggatan 17, vägg i vägg med Stadshotellet på andra sidan kvarteret, där Hotell Carlstad hade legat och som nu fick utgöra Stadshotellets annex med 24 nya rum. 1919 förvärvades byggnaden av Stadshotellets fastighetsbolag och senare etablerades restaurang Munken och Café Hollandia i husets källarvalv, Karlstads äldsta byggnadsdelar som hört till den gamla kyrkan fram till 1719.

I mars 1907 bildades Mellersta Sveriges Restauratörförening på Stadshotellet i Karlstad med Fredrik Odén som initiativtagare. ”Vid det första sammanträdet väcktes förslag om att ta betalt för brännvinet till smörgåsbordet. På den tiden tronade i matsalen en väldig brännvinskylare med olika tappkranar för renat, pomerans, kummin, sädesbrännvin etc. Förtäringen var fri och ingick i priset för måltiden.”

Caféet blev matsal

Efter motbokens införandet 1917 gjordes Stadshotellets stora café om till matsal. ”Ingen kunde mera gå på Statt och höra på musiken och förtära ett glas punsch och en grogg utom i samband med en måltid.” Då vinterrestaurangen skulle få en ansiktslyftning 1918 anlätades Nordiska Kompaniets arkitekt Carl Bergsten som konsult. Efter nyinvigningen av matsalen, som bland annat fått möbler i antikpolerad björk, konstaterar NWT: Det hela vittnar om att Stadshotellets ledning alltså vill hålla sig i täten och vidmakthålla etablissementets stadgade renommé som ett av vårt lands största och elegantaste hotell.”



Henry Odén, Stadshotellets ägare 1920–1956 och författare till boken ”Bland kungar och kavaljerer i Värmland”.

1919 installerades Karlstads första kyl- och frysrum i Stadshotellet – till stor hjälp i köksarbetet. 1903, då den stora industri- och lantbruksutställningen hölls i Karlstad med anledning av Värmlands hushållningssällskaps 100-årsjubileum, blev en intensiv tid för verksamheten på Stadshotellet. Förvaringen av livsmedel skedde då genom ”att i den väldiga ishögen, som även fanns på den stora hotellgården, högs varannan isbit i långa rader ut. Plåtkärl tillverkades som passade in i dessa små kylkammrar och på detta sätt löstes kylrumsfrågan”.

Henry Odén tog över

Hösten 1920 avled Fredrik Odén hastigt, 53 år gammal, och lämnade över rodret till sonen Henry, som sedan studenten i Karlstad hade förkovrat sig inom hotellnäringen både på hemmaplan och utomlands, men ännu inte fyllt 30.

Rörelsen hade före Fredrik Odéns

död övertagits av Restaurant A.B. Stadshotellet, där tre fjärdedelar av aktierna innehades av honom själv och en fjärdedel av sonen Henry. Sedan 1909 ägde Fastighetsbolaget Karlstads stadshotell fastigheterna, men drev bara dessa för uthyrning av restaurangaktiebolaget.

”Åren 1921-1922 började priserna och omsättningen att högst betänkligt gå nedåt”, konstaterar Henry Odén i ”Bland kungar och kavaljerer i Värmland”. 1923 påbörjades ändå arbetet med att dra in kall- och varmvatten och installera badrum i de enskilda hotellrummen.

Som ett sätt att få fart på Stadshotellets sviktande ekonomi fick den nye hotelldirektören idén att lansera turistresor som utgick från Stadshotellet – all inclusive med boende och måltider på hotellet och utflykter runt om i Värmland.

Två huvudrutter skapades i samarbete med Värmlands turisttrafikförening. Den ena gick över Rottneros-Sunne-Mårbacka-Ransäter-Deje och den andra över Molkom-Filipstad-Långbanshyttan. Det blev en framgång och resulterade i turister framför allt från Tyskland, Holland och USA.

Tirol öppnade

Sommaren 1930 gjordes hotellets sommarrestaurang om och fick dekorationer av konstnären Thor Fagerkvist. Här öppnades 1935 dansrestaurangen Tirol i tyrolerstil, skapad av arkitekten Arvid Klosterborg. ”Den blev vid öppnandet en strålande publiksuccé och det stod kö långt ut på gatan för att få komma in där.”

I början av 1930-talet stod det klart att rustbädden som Stadshotellets grundmur vilade på, hade angripits av röta.

”Hade man ena veckan reparerat och målat i ett rum, så började redan nästa vecka nya sprickor i tapeter och mål-



Här rivs fastigheten där Hotell Carlstad låg ett tiotal år efter branden 1865 (och som därefter inhyste brandstationen). På de gamla valven från 1600-talet uppfördes en ny fastighet på Västra Torggatan 17, där Stadshotellets annex inrättades på två våningsplan.



Landå med parhästar utanför entrén 1907. Kusk: Einar Jonsson.



Biltävling med målgång vid Stadshotellet cirka 1925.



Vintermatsalen respektive sommarmatsalen som de inreddes på 1920-talet.



FOTO UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING

ning visa sig. Värmeledningens retur-rör kröktes och gick av och fick motfall. Grunden måste alltså göras om, men det var en dyrbar sak." Henry Odén löste problemet på sitt eget sätt. I samband med ett repmöte som löjtnant på Värmlands regemente lyckades han

"rekrytera" tio man från sitt kompani som mot 125 kronor i månaden och fri mathållning på hotellet, kunde tänka sig att gräva skyttegravar runt hotellbyggnaden. De ruttnade stockarna under grunden plockades bort och ersattes med armerade betongkistor som

gjordes av en cementgjutare.

1939 påbyggdes Stadshotellet med ytterligare en våning, kallad turistvåningen, med inredning i sportstugestil. "Samtidigt ombyggdes hotellets annex, där så gott som samtliga rum försågs med privata badrum."



Stadshotellet som det såg ut i sitt ursprungliga skick, med ingång till Schweizeriet från hörnet.
FOTO: ANNA OLLSON



Specialbeställt serveringsporslin från Rörstrand med Stadshotellets logotyp, stämplat 1942.



1895 flyttades entrén i hörnet till innergården för att vinna mer utrymme för schweizerverksamheten. Gården upptogs av sommarpaviljongen, gårdsflyglar med vistehusbodas, stall, gästgiverirörelsens hus, kallat Noshörningen, och stora vagnsbodas.



Stadshotellet 1949, fullt utbyggt. Då fanns sedan tio år tillbaka den så kallade turistvåningen, som byggdes på hotellet för att tillgodose behovet av ytterligare hotellrum.
FOTO: J.E. NAHLIN

Samma år bröt Andra världskriget ut. ”Från september och till fram i juni månad 1940 hade vi i våra 162 rum en medelbeläggning av 20 personer. Där stod jag nu med mitt nybygge och jag började hysa farhågor att mitt ekonomiska räknasätt ändå slagit fel.” Dessutom var hotellet tvunget att skaffa sig ett skyddsrum. Dessa grävdes ut under de nedre terrasserna. ”Hela gården överbyggdes och vi fick på det sättet nya ekonomilokaler.”

Minnesrum för Hybelejen

I samband med byggandet av skyddsrummet flyttades hotellköket upp till festvåningsplanet och där det tidigare legat skapades nu ett sällskapsrum för mindre sammankomster för upp till 30 personer. Samtidigt blev det ett minnesrum för de mytomspunna Karlstadslegendarerna Carl Jacob ”Hybelejen” Heublein och ”Sola i Karlstad”, Anna Maria Holz, med väggmålningar av konstnären Paul Piltz.

I sitt avslutande kapitel, skriver Henry Odén: ”Den enklare turisten erbjuder vi härbärge i våra 42 nya rum i turistvåningen i prisläge från kr. 3:50, med toilerum kr. 4:50. Skulle hotellets table d’hôte i prisläge icke passa någon, kan vi i Källaren Munken erbjuda enklare måltider, som utgår från hotellets stora, moderna kök med alla dess resurser. Om till äventyrs någon vill intaga en ännu enklare måltid så-



Här fanns från början Stadshotellets kök. På 1940-talet gjordes det om till sammanträdesrum med väggmålningar med motiv ur Karlstads historia, gjorda av Paul Piltz.

som kaffe och färdiggjorda smörgåsar, står Konditori Hollandia till tjänst.

Med tiden köpte Henry Odén hela kvarteret och hade sin privata bostad i en våning ovanpå Munken. Munken och Hollandia ingick inte i hotellrörelsen men var i hans ägo. Konditori Hollandia fick sitt namn efter ett stamlokus han hade i Nürnberg – Hollandia Bar.

Efter Henry Odéns bortgång 1956, tog hans närmaste man Sixten Stenholm över som verkställande direktör och kvarstod som sådan till sin pensionering 1982.

Efter en kortare tid då hotellet drevs av Henry Odéns dotter Christina, förvärvades Stadshotellet i Karlstad, som då hade ägts av familjen Odén i nästan 90 år, av Bicky Chakraborty. Sedan 2001 är hotellet en del av Elite Hotels of Sweden där The Bishops Arms ingår.

Marie Aakre

Fotnot: I Gillets vårnummer 2011 finns en intervju med dåvarande chefen för Stadshotellet Fredrik Thorsvret i samband med att hotellrörelsen fyllde 140 år. www.carlstads-gillet.se/gillet2011.pdf



Källor

- Stadshotellets historia så som den återges i "Bland kungar och kavaljerer i Värmland" med källhänvisningar till NWT och Karlstads-Tidningen.
- NWT 1869 och 1871.

BIFF GRETA



4 portioner

600 g oxfile
1 gul lök
10 medelstora potatisar
av fast sort (ca 800 g)
2 äggulor
3 msk dijonsenap

Salt och peppar
Smör till stekning

Till servering:

Tärnad stekt potatis
Finhackad färsk persilja
Tomatsallad

Gör så här: Putsa och skär köttet i centimeterstora bitar, finhacka löken. Skala och skär potatisarna i centimeterstora tärningar. Koka potatistärningarna i lättsaltat vatten några minuter. Slå potatisen i durkslag och låt rinna av väl. Stek potatisen i smör i en stekpanna, krydda med salt och peppar. Håll potatisen varm.

Stek löken utan att den tar färg. Blanda det tärnade köttet, äggulorna, senapen och löken i en bunke. Hetta upp en stor stekpanna och stek köttblandningen hastigt i smör. Smaka av med salt och peppar.

Servera genast på varma tallrikar med potatisen. Strö hackad persilja över.



Rätten uppkallades efter Sigrid "Greta" Odén, Fredrik Odéns hustru.

Henry Odén: ”Med terrasserna åt Klarälven fanns det inget jämförbart i den svenska landsorten.”



FOTO UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING

Vår kära
Terrassen
har jämnats med marken
i ljus minne bevarad
Karlstad i maj 2019



Den vackra hotellträdgården i prunkande sommarskrud.

När Terrassen invigdes sensommaren 1905 fick små träd i krukor pryda trädgården då planteringarna inte hunnit växa upp.



Här ska en ny hotelldel, ingående i Elite Stadshotellet, stå klar i mars 2021, med 45 hotellrum, ett spa och en takbar. FOTO: MARIE AAKRE



Sommarcafé i Terrassträdgården.



Arkeologisk utgrävning av ho



FOTO: MARIE AAKRE

Yngre vågen



FOTO: ARKEOLOGGRUPPEN

► Här, ett stenkast från Stadshotellets gavel, har arkeologerna frilagt den grundmur som sannolikt är vad som återstår av våghuset som stod här fram till branden 1865 och som byggdes på 1790-talet. Själva järnvågen flyttades dock till Kanikenäset 1838 och byggnaden fick därefter andra användningsområden. Storleken på husgrunden uppskattades av arkeologerna till omkring 30 meter lång och 13 meter bred. I södra delen var stenmuren bäst bevarad, medan ytterst lite av den norra sidan fanns kvar. Byggnadens grundmurar vilade på rustbäddar av barrträ. I ett sandlager strax norr om husgrunden hittades, på ett och samma område, ovanligt många kritpipor som daterades till 1700-talet. I anslutning till byggnadslämningarna kunde även fastställas ett brandlager som innehöll yngre material, som därmed antas knyta an till 1865 års brand.

Efter rivningen av Terrassen följde en månads arkeologisk utgrävning av den gamla hotellträdgården. Vid tre tillfällen i juni–juli var allmänheten inbjuden och kunde ta del av arkeologernas berättelser om de senaste fynden.

Alltifrån kritpipor, rostiga spikar och skärvor av lergods till vad som med största sannolikhet är lämningar efter våghus som stått på två olika platser här – i kvarteret Vågen 5.

Det framgår tydligt att man haft stora problem med markförhållandena på platsen, det föränderliga landområdet invid älven som ofta svämades över. Arkeologerna kunde se att det lagts ned stora ansträngningar på att förstärka den instabila marken med trästockar och annat. Det var mycket stora sättningar i marken.

Det yngsta av våghusen, dokumenterat på bilder både före och efter branden 1865, låg något längre söderut än det äldre, vars äldsta grundmur, som arkeologerna tror sig ha hittat, kan ha legat på samma plats som våghuset som ses på Schmolls skiss till Suecia antiqua från 1692.

Träresten som grävts fram i marken nära våghusen, kan ha hört till en kajläggning där man la till med järnlasten inför vägningen. I samband med den stora om- och tillbyggnaden av Stadshotellet 1905, skedde en utflyttning av kajmuren.

Kritpipor vanligast

Eftersom platsen varit en del av den offentliga miljön i Karlstad gjordes relativt få fynd av husgeråd och annat som har med boplatser att göra. Men en del bitar av bränd lera, rödgods, som arkeologerna kallar det, hittades samt apoteksflaskor från 1700-talet.

Kritpipor som var vanligt att folk använde på 1600- och 1700-talen, är något av det vanligaste som hittas i samband med arkeologiska utgrävningar, men att som här, finna en mycket stor

steltomten



Timmerstock från tidigt 1600-tal som ingått i en av rustbäddarna på den äldre vägplatsen.

mängd på ett kvadratmeter stort område är ovanligt – och väcker frågor.

Folk var ju i rörelse på den här platsen. Kan det ha varit ett ställe där man stod och väntade på något, att få järnet vägt kanske?

Fyra kanonkuler hittades i närheten av den yngre vågen. Kanske de användes vid vägning- en eftersom man visste dess vikt. En annan teori är att de varit inbyggda i våghuset, vilket hände att man gjorde på den tiden. Massvis av spikar och krokas fanns i marken. Nygren skriver i ”Carlstad de 50 åren närmast före branden 1865”: ”Norr om järnvågen låg ’Spikvågen’, upplagsplats för de vid bruken för hand uthamrade spikarne. Det var en obetydlig byggnad av restvirke med tak av näver och bräder.” I resterna av ett förråd i det äldsta våghuset hittades brandskadat spannmål, fröer i tusental som visade sig vara havre, råg och korn.

Inga spår av Tingvalla

Rester av olika bränder som härjat hittades på flera olika platser i det 900 kvadratmeter stora området som grävdes ut.

Arkeologerna hade hoppats hitta spår av den medeltida handelsplatsen Tingvalla, men några sådana fynd gjordes inte i kulturjorden..

Slutrapport från utgrävningarna kommer senare i år. Beträffande våghusen tycks dateringarna av de arkeologiska fynden, enligt vad som framkommit hittills, stämma väl med de historiska källorna, så som de förmedlas av Carl Emanuel Nygren och Lars Dalgren (Mer om våghusen på sidorna 24–27).

Marie Aakre



Äldre vågen



FOTO: ARKEOLOGGRUPPEN

► Norr om den yngre vågen fanns rester av byggnader där troligen fler äldre våghus haft sin plats. Stenarna i grundmuren var kraftigt eldpåverkade. Våghuset som förstördes i samband med stadsbranden 1719 ska, enligt källorna, ha uppförts 1695 och kan ha ersatt det som fanns på platsen då Karlstadsplanschen i Suecia antiqua gjordes, byggt på 1630-talet. På 1720-talet byggdes, enligt Nygren, ytterligare ett nytt våghus, som togs ur bruk då det nya våghuset stod klart i mitten av 1790-talet, lite längre söderut på området. Grundmuren som grävdes fram här var något smalare än den andra, men hade annars ungefär samma storlek som det yngre våghuset. I mitten fanns en koncentration av stenar som arkeologerna tolkar som ett fundament till någon slags ugn, vilket kunde styrkas genom fynd av bland annat slagg. I byggnadens södra del fanns en slags halvkällare som innehöll brandskadad säd. Enligt Nygren fanns ett proviantförråd i ett våghus som stod på platsen före branden 1719. Byggnaden låg på ett fackverk gjort av barrträ. ”Här hade flera rustbäddar lagts på varandra, den äldsta var ett fackverk från början av 1600-talet”, berättar Ebba Knabe, en av arkeologerna från Arkeologgruppen i Örebro, som deltog i utgrävningsarbetet i Karlstad. Här hittades också ett koppmynt från 1600-talet.



En fin julkväll samlas intresserade Karlstadsbor för att ta del av arkeologernas fynd från utgrävningarna.

FOTO: MARIE AAKRE

RIVNINGEN AV TERRASSEN



2 maj 2019



13 maj



Augusti



September



FOTO: ARKEOLOGGRUPPEN



Rännsten och trottoar från 1800-talet grävdes fram också.



Kritpipor, kanonkulor, rester av spannmål från 1600-talet och en spik från flydda dar.



Det är lätt att förstå att man i alla tider haft problem med byggnationer på marken intill älven. FOTO: MARIE AAKRE



24 maj



11 juni



2 juli



November



April 2020

Våghusen vid Fryksdalstorget



I ett brev från 1586 understryker hertig Karl att det är förbjudet att utforsla järn från Värmland utan att först ha vägt det i Karlstad.

I 250 år hade Karlstads våghus sin plats vid Klarälven där Stadshotellets numera rivna terrass låg och ner mot dåvarande Lilla Herrgårdsgatan. Från Fryksdalstorget, eller Nävertorget som det också kallades, har miljontals skeppund järn från de värmändska skogarna fraktats till Skoghalls hamn – efter att ha vägts – för transport till Göteborg och därifrån vidare ut i världen. Vågpengarna var länge stadens viktigaste inkomstkälla.

Järnvågen med tornet på Schmolls skiss till Karlstad i Erik Dahlberghs Suecia antiqua et hodierna. Vågen var försedd med gluggar, där järnet sköts in.



Tidpunkten för byggandet av Karlstads första våghus är inte känd, men ”det nämndes uti handlingarna, att ett våghus 1632 är under uppförande”, skriver Carl Emanuel Nygren i första delen av Karlstads stads historia. Detta våghus är tydligt inritat på kapten Schmolls skiss till staden Karlstad i Sueciaverket. 1695 uppfördes ett nytt våghus, liksom det föregående av timmer i en våning och med spåntak. 1710 byggdes det på med en våning som användes till magasin och proviantförråd. Detta våghus förstördes dock vid den stora branden 1719.

Ett återuppbyggt våghus, stora våghuset, stod klart redan 1721 och 1764 fick det en tillbyggnad åt söder efter en ritning som gjordes av byggmästare Anders Jacobsson. Inne i våghuset fanns fyra stora rum avsedda för förvaring av järnet, vilket också var belagt med en avgift.

Då den gamla vågen ansågs förfallen restes 1783 ett förslag från de styrandes sida att inte bara bygga en ny, utan även flytta järnvågen till en plats ned-



Det gamla järnvågshuset utbränt efter stadsbranden 1865. Till vänster biskopsgården.

FOTO: ELIS HALLBERG

anför Västra bron, till exempel Salttorget. Men där blev det ett bestämt nej från Kungl. Maj:t: "...understode han sig icke därom någon vidare fråga väcka".

Flyttades något söderut

Det nya våghuset, för vars tillkomst Lars Dalgren redogör i andra delen av Karlstads stads historia, skulle byggas på samma plats som det gamla. Dock bestämdes om läget "... att den nya vågen skulle flyttas något åt söder, 'så att Lilla Herrgårdsgatan går ända fram och utsikten för älven lämnas och fri". Ritningen godkändes av överintendentsämbetet 1788 sedan kostnadsför-

slag antagits, baserat på byggmästare Jacobsson och murmästare Reinkes beräkningar. När sedan byggnadsarbetet bjöds ut på entreprenad, var villkoret att det nya våghuset skulle stå klart 1790. Men bygget försenades ändå med fem år.

Lägsta anbudet lämnades av byggmästaren Heublein. Trots att Hybelejen fick lyfta halva entreprenadsumman, 1.610 riksdaler, redan från början, var det först sommaren 1789 som han förklarade sig redo att påbörja grundarbetet. "1793 inkallas Heublein och får för sig uppläst en skrivelse från K. Bfhde, enligt vilken det hotas med att utbjuda arbetet på ny entreprenad, om

han ej inom februari månad hade tillräckligt med sten och andra materialier framskaffade. Han lovade att genast ta itu därmed, 'så att vågen i år kan bliva färdig'."

Klart 1794 eller 1795

Året därpå anmodades Hybelejen lämna ett kostnadsförslag på skiffer istället för tegel till taket, så troligtvis stod våghuset, en envåningsbyggnad i sten, klart 1794 eller 1795.

Med anledning av anmärkningar som gjorts av vågmästaren, besiktades våghuset 1803 och det fastslogs ha ett antal brister som Hybelejen av magistraten uppmanas att åtgärda, allt inom



På denna plats hade vägningen av järnet i Karlstad sitt centrum från slutet av 1500-talet till 1838. FOTO UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING

”UNDER 1700-TALET HADE KARLSTAD MONOPOL PÅ SEGLATION

tre veckor. Han tog på sig uppgiften att laga taket samt lägga om golven och fylla på med sand under.

”Sedan omtalas ej järnvägen i protokollen förrän år 1809. Detta år anmäler emellertid vågmästare N.G. Kruskopf, att den blivit för liten för att rymma allt ankommande stångjärn och manufaktursmide. Man beslöt fördenskull bygga ett nytt hus, vilket man förklarade böra förläggas till Nya Salttorget. Redan mot slutet av samma år förklarades det vara så nära färdigt, att hinder ej mötte att ditforsla järn, som ej finge plats i gamla vägen.” (Dalström)

Hög position

Vågmästaren hade en mycket betydande ställning i samhället. Han fick avlägga en vägareed och skulle föra noggranna anteckningar i järnboken över allt järn som kom in, vem det tillhörde, tidpunkter för in- och utförsel och utfärda räkning på kostnaderna.



Järnvägarna markerade på samma plats på 1696 respektive 1713 års kartor.

Ingången till våghuset var från Fryksdals- eller Nävertorget där fasaden mot älven var försedd med gluggar. Hit fördes järnet från båtarna, som låg förtöjda vid kajen, av järndragarna. I början av 1790-talet byggdes en stenkaaj på vänstra älvstranden längs hamnen vid Västra bron.

Före 1590 finns inga säkra uppgifter på järnexporten från Karlstad, men från detta år finns en specifikation på

utförseln vars sammandrag anger att av fem Karlstadsborgare utskleppats 23 läster och 9 fat järn. Ett bevarat brev undertecknat hertig Karl från 1586, vittnar om att export av järn var igång tidigare än så. I Karlstads stads historia (första delen) återger Nygren innehåll- et i den historiska källan: Det hade kommit till blivande kung Karl IX:s kännedom att Karlstads borgare beklagat sig över att '... både fremmande och



Före detta våghuset med biskopsgården till vänster och Gule gåln och Wadströms gård till höger 1864. FOTO UR UDDEHOLMS FOTOSAMLING

NEN FRÅN BRUKSÄGARES OCH ANDRA STÄDERS SIDA.”

utstädes borgare af bönderna upköpa järn och låta utföra det ofatat och owäggitt och därigenom företagandes staden den rättighet, som den i likhet med andra köpstäder här i riket hava bör...”.

Hertigen understryker i brevet att det är förbjudet att utföra värmländskt järn utan att låta det ta vägen genom Karlstad där det ska vägas och beskattas av stadens pijndare (vågmästare).

Ville slippa betala

Under århundradena som vägningen av järnet pågick uppstod återkommande tvister mellan staden och hammarpatronerna, som ville slippa betala avgifter på vägningen till Karlstad. Redan från 1620 finns exempel i domstolsprotokoll på knep man använde sig av för att undgå vågpenningar och tullar.

Representanter för bruken klagade bland annat över att det var långa väntetider på att få järnet vägt och att det blev liggande i Karlstad för länge innan



Sparbankschefen Carl Frithiof Hamberg bodde i det ombyggda våghuset.

1785 uppges mängden järn som transporterades från bruken ned till Karlstads järnvåg uppgå till mellan 30 och 40000 skeppund om året.

1803 förklarades seglationen på Vänern fri, enligt beslut av Kungl. Maj:t.

”Kvar stod däremot tills vidare bestämelsen att järn som forslades från Karlstad och dess lastageplatser, skulle

det kunde utskippas.

”Under 1700-talet hade Karlstad monopol på seglationen från bruksägares och andra städers sida.” Järnet fick då bara forslas på stadens egna skutor. I en skrivelse till general-tulldirektören

1785 uppges mängden järn som transporterades från bruken ned till Karlstads järnvåg uppgå till mellan 30 och 40000 skeppund om året.

vägas på stadens våg i och för erläggande av stadsandel.” (Dalgren)

Då det nya våghuset vid Kanikenäset 1838 övertog den gamla järnvågens roll, användes våghuset vid Västra bron bland annat till magasin, tullkammare och packhus. 1849 inreddes en auktionskammare i byggnaden och 1862 byggdes huset på med en våning, där Sparbanken fick sina lokaler och bostad inrättades för bankens kamrer Carl Frithiof Hamberg.

Från 1870 hörde området till Stads-hotellet, där det uppfördes stall, visthusbodar och andra byggnader som var nödvändiga för verksamheten.

Marie Aakre

Källor

- Karlstads stads historia del 1 & 2
- Karlstads historia de 50 åren närmast före branden

Carl Jacob Heublein tar en flygtur. Teckning av Mats Ronge.



Hybelejen

Konstbyggmästare, mekanikus, handelsman, brännvinsbrännare, fabrikör, politiker, direktör... Carl Jacob Heublein saknade inte sysselsättning som yrkesman i 1700- och det tidiga 1800-talets Karlstad.

För eftervärlden förknippas Hybelejens namn kanske ändå främst med ett antal sägner, som hans samröre med Lambergsfrua och kopplingen till Selma Lagerlöfs Gösta Berlings saga – förutom kvarnen/stenmagasinet i Klara förstås.

Carl Jacob Heublein var son till Johan Heublein, tobaksspinnare och handelsman av tysk börd, och värm-ländska Sara Nordahl. Han föddes i Karlstad den 30 januari 1743 som yngsta barnet av fem syskon.

”Föräldrarna synes ha varit av gott och aktat folk, om man får döma efter anteckningarna i husförhörsböckerna om deras regelbundna inställelse vid Herrens bord.... Det överraskar en att icke finna några sådana anteckningar om sonen Carl Jakob. Allt ifrån dennes konfirmation och första nattvardsgång år 1755 ända till hans död 1808 finnes icke en enda anteckning, om kommunikation eller närvaro vid husförhör.”

Det konstaterar John Börjeson, Hammaröpräst och på sin tid välkänd lärare vid läroverket i Karlstad, i sin bok ”Hammarön och hammaröborna” från 1921. Här har Hybelejen ägnats några sidor med anledning av att han under en del av sitt liv var ägare till Vidö gård och Djupsundet på Hammarö.

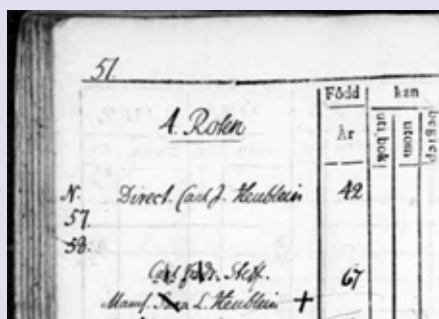
Stort teknikintresse

”Man frestas tro att han tillägnat sig den gustavianska tidens rationalistiska åsikter”, fortsätter Börjeson. Visst var Hybelejen på många sätt en typisk re-



Så här såg Hybelejens kvarn ut med kvarvingarna intakta, enligt en teckning.

FOTO: KARL NYSTRÖM



Carl Jacob Heublein var ägare till Gule gålän med tomtnummer 57 i minst 35 år.

presentant för upplysningstiden, med sitt stora intresse för teknik och mekaniska uppfinningar och sviktande intresse för religionens betydelse i vardagslivet.

Om hans skolgång och grundläggan-

de utbildning är inget känt, men kanske gjorde han sina första lärospån i faderns tobaksspinneri och kan möjligen ha gått i urmakarlära, funderar Börjeson. Hur som helst så benämns Hybelejen studiosus ända upp i 30-årsåldern så formell utbildning kan inte ha saknats. Från 1790 tituleras han directeur.

Källmaterial om Hybelejen, som bland sin tids Karlstadsbor kallades Hebelejen, består huvudsakligen av officiella handlingar, såsom domböcker och protokoll av olika slag, inte sällan då han hamnat i konflikt med magistraten i egenskap av entreprenör för större byggprojekt i Karlstad, såsom våghuset (på föregående sidor) och bygget av Västra bron. Beträffande kyrkliga angelägenheter var han alltså inte lika engagerad, men i maj 1804 deltog han i Karlstads sockenstämma då han blev invald i en kommitté på fem personer med uppgift att kostnadsberäkna byggandet av stenmuren kring den nya kyrkogården vid Sundsta herrgård, Västra kyrkogården.

En ansedd medborgare

I många år tillhörde han stadens äldste, så trots att Hybelejen var kontroversiell i många sammanhang var han en ansedd medborgare.

Till och med perioden 1760-64 bodde Carl Jacob tillsammans med föräldrarna på olika adresser i Karlstad, som man kan följa via husförhörslängderna. Från och med sent 1760- eller tidigt 1770-tal är han skriven som ägare av Gule gålän på nuvarande Stadshotells-

siktade alltid högt



Stenmagasinet stod kvar till 1892.

tomten. "Även om han mera sällan bodde där själv", enligt Mats Ronge. Förutom vid sina egendomar på Hammarö lär han ha vistats långa perioder i Stockholm. Vid hans bortgång bodde sedan några år hans "pupill" Ulrika Lindberg, född 1771, från Stockholm i Gule gåln. Kanske en dotter, skriver Dalgren i andra delen av Karlstads stads historia. Hon finns upptagen i Hybelejens testamente.

Som handelsman sysslade Hybelejen både med spannmåls- och trävaruaffärer och ägnade sig åt brännvinsbränning med skiftande framgång.

I ett protokoll från 1789 framkommer att konstbyggmästaren Heublein anmodades inkomma med förslag på "inrättning av vattenpumpar på västra bron för timade eldsvådor". I samband



◆ En av vindflöjlarna, formad som ett drakhuvud, ingår i Värmlands museums samlingar.



"Utsikt från min kammare i lektor Fryxells gård uti Carlstad. 1825 d. 1 April." Teckningen gjordes av Anders Lignell, prost i Kila och visar kvarnen vinkelklippt inför rivningen av överbyggnaden samma år och med den cirkelrunda altanen som senare ersattes av ett snedtak, välkänt från många fotografier. (Från Ronges "Det gamla Carlstad")

”Som ett sympatiskt bidrag till Heubleins karakteristik må omtalas, att han i testamentet även ihågkommit sin dräng, ’gamle Erik’.”

med Gustaf III:s besök i Karlstad 1788 hade Hybelejen låtit förankra en speljakt på älven, från vilken ”kanonerades med stycken”.

Hybelejens liv omges, som Hasselgren uttrycker det, av en ”brokig blandning av sagoromantik och vardagsrealiteter”. Intressant, påpekar han, är ”att finna den folkliga legendfloran omkring honom fullt utvecklad endast några årtionden efter hans död”, för vilket han finner stöd från en beskrivning av Karlstadsbotanikern Ludvig Borgström, som 1845 gjorde en forskningsresa i Värmland på uppdrag av Vitterhetsakademien och återger sägner som allmänt spridda i folkmun redan då.

Enligt en äldre berättartradition skulle Hybelejen omkring 1780 ha inrättat en verkstad med namnet Eldkvarn vid Västra bron och här kanske experimenterat med ångkraft. Tänkbart är, menar Hasselgren, att Hybelejen kan ha studerat den avhandling, en

Hybelejens namnteckning i ett protokoll från ett möte med Karlstads sockenstämman 1792.



Här, intill Västra bron hade kavaljeren Kevenhüller, karaktären som Selma Lagerlöf hämtade inspirationen till från Hybelejen, sin verkstad.

beskrivning av ångmaskinen av den svenske mekanikern Mårten Triewald, som kommit ut i tryck 1734. Men inget av detta finns belagt i några källor man känner till.

De sista levnadsåren bodde Hybelejen i Stockholm, men han avled i Karlstad 1808, 66 år gammal. Hans testamente, som upptog 17.763 riksdaler banco, är daterat 25 mars samma år och förutom mamsell Lindberg var syster-sönerna, handlanden Karl Steffen och kassören Gustav Steffen, hans arvingar.

”Som ett sympatiskt bidrag till Heubleins karakteristik må omtalas,

att han i testamentet även ihågkommit sin dräng, ’gamle Erik’, som anbefalles i systersönernas åtanke för underhåll till din död, ’såvida han som hittills är trogen och flitig samt arbetar så mycket han förmår.’” (Dalgren)

Marie Aakre

Källor

- John Börjesson – Hammarön och hammaröborna, NWT AB (1921)
- Carl Hasselgren – Hybelejen. C. Jac. Heublein i saga och verkligheten, nr 2 i Karlstads-Gilletts skriftserie

HYBELEJENS KVARN

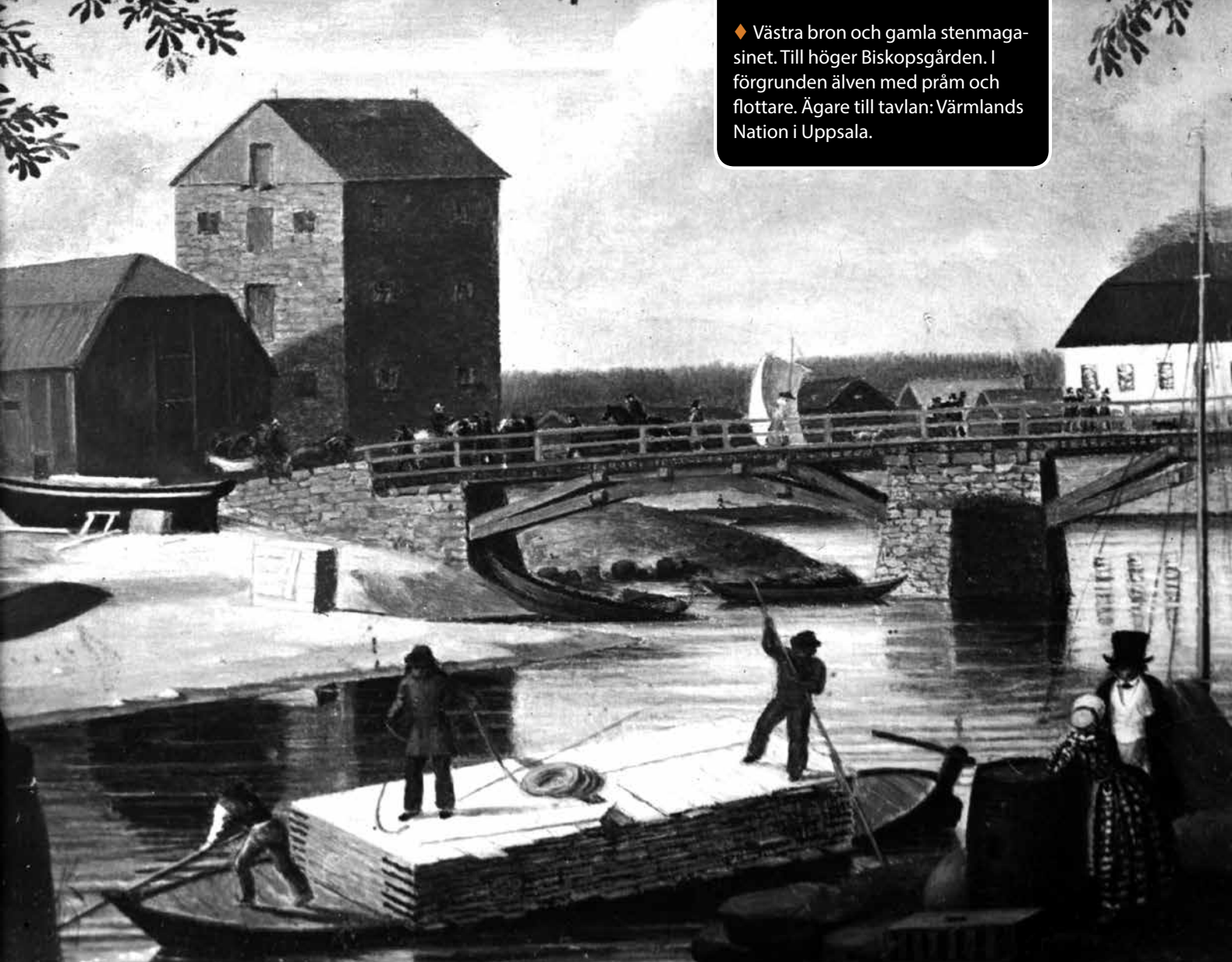
- 24 oktober 1783 är första gången kvarnen förkommer i protokollen då Carl Jacob Heublein anhåller om att få nyttja platsen ”som är belägen öster vid älven mellan västra tullen och broändan” mot årlig hyra och där uppföra en byggnad. Dock anges inte vilken typ av byggnad, men den skulle för staden ej ”bliva vanprydlig” och han skulle ”ock emot älvens så förse landet med en brygga, att skada genom skärning ej skall förorsakas”.
- 3 april 1786 återkommer ärendet, då

magistraten förklarar sig vilja se ”desseinen” till den planerade byggnaden och det framkommer då av protokollet att Hybelejen meddelat att det är en väderkvarn det handlar om. Magistraten var välvilligt inställd till bygget men kunde inte bevilja tillståndet förrän det avgjorts hur ”landsvägen vid västra bron ombyggnad kommer att gå”.

- 1 mars 1789 förordnades två rådmän att utse plats för kvarnens uppförande på den plats som Hybelejen förklarar

lämpligast beträffande transporten till och från kvarnen. De äldste i staden ”uttalade en önskan, att kvarnen ej endast skulle begagnas till förmalning av brännerisäd, utan att åtminstone två par stenar alltid skulle stå till betjäning för stadsborna”.

- 26 februari 1791 begärde K. Bfhde att få besked om när kvarnen skulle vara färdig för skattläggning och svaret blev hösten året därpå. Men först ytterligare ett år senare, hösten 1793, kunde den



◆ Västra bron och gamla stenmagasinet. Till höger Biskopsgården. I förgrunden älven med präm och flottare. Ägare till tavlan: Värmlands Nation i Uppsala.

genomföras och skatten sattes till 4,5 tunnor råg per år. Senare beviljades dock Hybelejen tio frihetsår för de stora kostnader han haft för "det anseliga stenhuset".

Hämtat från andra delen av Karlstads stads historia

- Stenmagasinet var 13 meter högt och ovanpå detta var ett 14 meter högt vändhus av trä förankrat. Det var vridbart genom en kraftig, snedställd stötta. Kvarningarnas axel låg på 27 meter ovan marknivån. På vändhusets

taknock var två väderflöjlar placerade.

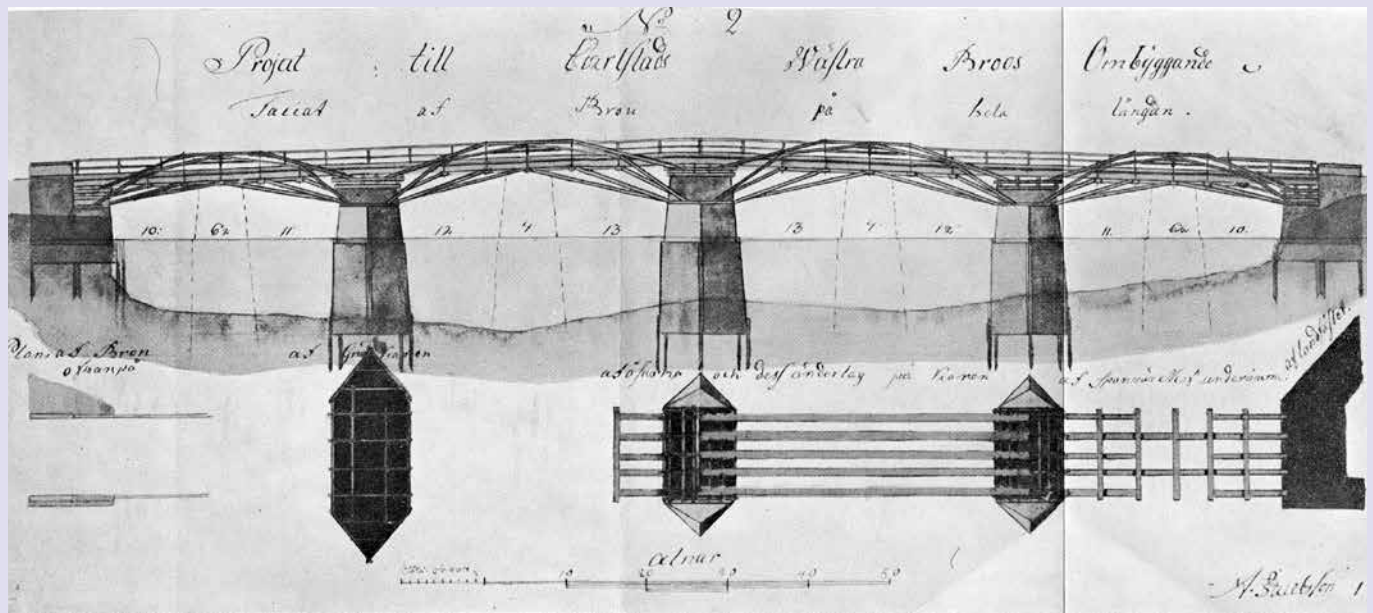
- Omkring 1825 raserades kvarnens överbyggnad, men själva stenmagasinet stod kvar till den 28 januari 1892, då det revs efter beslut i stadsfullmäktige, trots starka protester av bland annat Werm-lands naturhistoriska- och fornminnes-förening med biskop Rundgren som ordförande. En del större stenblock från kvarnen återanvändes till grundarbetet vid teaterbygget, men till största delen omvandlades stenmaterialet från

Hybelejens kvarn till makadam som användes till grundläggning i samband med iordningställande av gator i Klara.

Hämtat från Det gamla Karlstad, andra utgåvan

- Seminarieläraren Albrekt Segerstedt framlade redan 1880 ett förslag om att inrätta ett museum i stenmagasinet.
- I höstnumret av Gillet 2016 skrev Sven Wallin om ett förslag till restaurering av stenmagasinet byggt på ett dokument som skänkts till Carlstads-Gillet.

www.carlstads-gillet.s.se/Gillet2016host.pdf



Bron skulle vila på tre brokar, vilket lämnar plats för älven att rensa bort fördämningar, och mellan dessa uppsätts bockar av järn som stöds av strävor från karen. "När trävirket med tjära och täckning förvaras, kan bron med sin stensättning därpå länge hava bestånd och i framtiden vidmakthållas", noteras det i Anders Jacobssons ritning till Västra bron 1786.

Byggandet av Västra bron med Hybelejen som entreprenör

- Sedan Anders Jacobssons förslag till ny bro godkännts slutgiltigt 1786, uppdrogs arbetets utförande på entreprenad åt C.J. Heublein. Samma år påbörjades brobygget som Hybelejen åtagit sig att utföra på fyra år, men som kom att ta tre gånger så lång tid.
- I den beräknade materialåtgången ingick: "2.800 timmerstockar av växlande storlek, 800 pålar, 40 tunnor tjära, 90 tolfter goda bräder, 6000 lass fyllningssten, 3500 lass grov mursten, 700 lass gatläggningsten, 900 lass sand, 150 stänger ordinärt platt stångjärn och 4000 spik.
- 1794 anhöll Hybelejen om att få ut hälften av entreprenadsumman, 420

riksdaler, så troligtvis var bron till hälften färdig vid den tidpunkten.

- Den gamla bron blev allt bristfälligare under tiden som arbetet pågick. 1796 sägs att den endast varsamt kunde begagnas. Den nya bron var då i det närmaste klar, men 1798 noterar landshövdingen i domboken, att man vid besiktningen skulle fästa uppmärksamhet på att Jacobssons ritning inte följts. In i det sista diskuterades förändringar i brobygget. Bland annat tillfrågades Hybelejen av magistraten om det skulle vara möjligt att förse bron med trottoarer. Hybelejen svarade att i så fall måste bredden, som nu var 10,5 alnar, ökas med 2 alnar, vilket skulle innebära

en ökning av spännbågarna från 6 till 7 alnar. På grund av kostnadsökningen genomfördes aldrig förslaget.

- Den 7 november 1798 anmälde Hybelejen att bron var färdig för besiktning, vilket skedde en månad senare.
- 1799 tillfrågades Hybelejen om bron fick användas före den definitiva avsyningen, vilket han förklarade sig inte kunna gå med på. Magistraten lät då besiktiga den gamla bron, vilken förklarades kunna användas ytterligare ett år om åveden förstärktes. K. Bfhde. tillfrågades och svaret blev att det var Hybelejens skyldighet att ombesörja överfarten över älven, endera genom att



Västra bron från ett vykort poststämplat 1915.

FOTO UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING



"De fem gubbarna på bron", som sommartid arbetade med att byta ut de tvärställda tråkubbarna i vägbanan. Flanerande stadsbor brukade stanna till och titta på.

FOTO: UR LARS RONGES VYKORTSSAMLING

öppna den nya bron eller låta reparera den gamla.

- Hybelejn förklarade sig villig att reparera den gamla bron, men eftersom detta inte skulle hinnas med före den förestående permässan beslutade magistraten ändå att den gamla bron skulle stängas och den nya tas i bruk.
- Hybelejen ansåg därmed att den nya bron borde anses godkänd – även om den enligt honom behövt ytterligare någon tid för att sätta sig – och yrkade i

en skrivelse till magistraten på att få ut resten av entreprenadsumman, 400 riksdaler.

- Han nekades dock detta yrkande i avvaktan på den slutgiltiga besiktningen. Då Jacobsson utsågs att utföra uppdraget protesterade Hybelejen då denne enligt honom hade framkastat osanna uppgifter om brobygget och var hans ovän. "Man kan väl antaga, att denna motsättning mellan brons arkitekt och entreprenören härledde sig

ur det förhållandet, att ritningarna i någon mån ändrats."

- I augusti år 1800 förklarades bron godkänd av slottsbyggmästaren Walmstedt och att Hybelejen därmed hade rätt att lyfta återstoden av entreprenadsumman.
- Men historien om byggandet av Västra bron slutar inte där. Dalgren konstaterar: "Egendomligt är det under sådana förhållanden att 1802 finna ett yttrande, att bron ligger ofullbordad, och att K. Bfhde. ser sig nödsakad att vid vite av 50 riksdaler förelägga Heublein att ha den klar senast förste november samma år, vilket denne f.ö. förklarade vara omöjligt på grund av årstiden."
- Det fanns också trafikanter som ifrågasatte hela brobygget. I en skrivelse till K. Bfhde år 1800 klagades det på att bron utgjorde ett hinder för järntransporterna och helt enkelt borde rivas. "1802 framkastade Hybelejen tanken på att anordna en vindbrygga i bron, ett projekt som emellertid ej heller ledde till något resultat."

Sammanfattat av Marie Aakre från andra delen av Karlstads stads historia

”Vi sutto efter slutad dag vid aftonbrasans sken, den gamle fänrik Stål och jag, det var vår vana ren. En stund flöt bort vid glam och skämt; Då råkte Sveaborg bli nämnt”.

Mannen som glömde den 3 m

Fänrik Ståls sägner av Johan Ludvig Runeberg är för många av oss förknippade med Finska kriget 1808-1809. Ett krig som för Sveriges del betydde nederlag, politiska förändringar och förlusten av Finland. Vem minns inte Döbeln vid Jutas och general Sandels, han som satt i Pardala by, eller Sven Duva som fällde bajonett mot en rysk trupp vid Virta bro. Alla dessa människor som gått till historien berättar fänrik Stål om i sägnerna för en ung finländsk student.

Det mest smärtsamma minnet från kriget, det öppna såret som aldrig ville läka, var utan tvivel kapitulationen på Sveaborgs fästning den 3 maj 1808. Sveaborg byggdes vid mitten av 1700-talet på Vargskären utanför Helsingfors. Det var en imponerande fästning även med europeiska mått. Tyngst befäst var holmen Gustafssvärd. Därifrån försvarades inloppet till staden. Sveaborg ansågs vara en ointaglig fästning och på den vilade försvaret av södra Finland.

På vintern 1808 anföll Ryssland Sverige och gick med starka trupper över den finländska gränsen. De svensk-finska förbanden retirerade och snart stod ryssarna nedanför Sveaborgs murar.



Sveaborgs fästning utanför Helsingfors. Konstnär: Augustin Ehrensvärd.

FOTO: NATIONALMUSEUM

Efter en kort belägring beslutade fästningens kommandant, vice amiral Carl Olof Cronstedt, att överlämna Sveaborg till ryssarna. Det otänkbara hade blivit verklighet.

Den 3 maj började uttåget och fyra dagar senare hade 7000 svenskar och finländare gått i rysk fångenskap. En av dessa var den då 22-årige fänriken vid

Adlercreutzska regementet, Berndt Julius von Breitholtz.

Under den 18 månader långa fångenskapen i Ryssland skrev Breitholtz dagbok. Den är till viss del präglad av nederlagets bitterhet och av bekymmer om Finlands framtid. Men framförallt är den en intressant reseskildring om färderna in i Ryssland och om de skiftan-

ldrig maj

de miljöer fångarna fick uppleva. Breitholtz ger också porträtt av människor och berättar om matvanor, seder och bruk och om spännande händelser under fångenskapen.

Lade ner vapnen

Breitholtz mindes den 3 maj då hans regemente marscherade ut på isen nedanför Sveaborg och lade ner vapnen framför de väntande ryssarna. Enligt en konvention skulle alla officerare som tjänstgjort vid garnisonen få vistas i sina hem. Därför återvände Breitholtz genast till sitt föräldrahem i Ekenäs. Vid hemkomsten försvann snabbt glädjen när han upptäckte att ryska soldater tagit delar av hans hem i besittning. Han skriver att det var flera officerare som försökte fly till svenska flottan som låg i Korpostöm. Ryssarna försökte efter hand tvinga finska officerare att gå i rysk tjänst. Om de vägrade hotade fångenskap i Ryssland. Efter ett flyktförsök ångrade sig Breitholtz och återvände till Ekenäs och anmälde sig själv till den ryske befälhavaren "såsom resfärdige i fångenskapen". Här följer några utdrag ur dagboken.

23 juli 1808: "Sedan samtliga fångarne samlats på stadens torg, skedde



Kapten Bernt Julius von Breitholtz, född i Finland 1786, död i Karlstad 1863. Rysk krigsfånge vid Sveaborgs kapitulation den 3 maj 1808. Enligt traditionen lär han ha varit förebild till överste Berencreutz i Gösta Berlings saga. FOTO: KARLSTADS KOMMUNARKIV

afresan, omgifne af kosacker kl: 10 f: mid;, utåt samma gata, vid hvilken mina föräldrar bodde. Smärtan af skilsmessan tycktes om möjligt hos dem

fördublas vid åsyn af denna vår affärd. Komna utom staden, kvarblef till vår eskort endast 2:ne kosacker. Den bestelsamhet de vid början af afresan

”OCKSÅ ÄR RYSSEN I ALLMÄNHET EN GLAD MÄNNISKA, EN LYCKLIG LÄTTSINNIGHET OCH EGEN SORGLÖSHET ÅTFÖLJER HONOM UNDER HELA DESS LEFNAD.”

voro så angelägna att visa, gaf sig nu efter hand, den ena red före, den andra efter fåget, alt gick fredligt och väl, tills vi kommo mitt för alén, som går till Svartö bruk. Där ville Jägerhornarna fram för att taga afsked af sina föräldrar och syster. Oaktat all använd möda med ord och åthäfvor, tecken och böner var dett förgäfves att kunna vinna kosackernas begifvande till denna afvikelse från stora vägen. Sluteligen då Jägerhornarne gjorde min af att icke desto mindre fullfölja sitt förehafvande, satte kosackerna sig till motvärn med fällda pikar och spända pistoler”.

Fick sova på golvet

27 juli 1808: ”Första nattqvarteret togs på Sibbo glasbruk. Vi inqvarterades i tvenne rum utan tillgång af sängkläder eller halm, endast med frihet för hvar och en att efter behag på dett bekvämligaste bereda sig sitt nattläger på golvet. Tidigt på morgonen stördes vår hvila af ryska underofficerares täta lopp ut och in genom våra rum”.

11 augusti 1808: ”Efter 14 mils resa, som är afståndet mellan Wiborg och Pettersburg, anlände vi till ryska rikets hufvudstad middags tiden: Första anblicken af staden lofvar icke stort. Den Wiborgska stadsdelen man först kommer till, har till det mästa trädkoijor och illa stenlagda gator, men ju närmare man nalkas Neva floden, ju mera utvecklar sig för ögat dett praktfulla, af slott och stora byggnader, hvilket omgifva stränderna af denna vackra flod. Söndagarna den 14:de och 21:te augustij bevistades kejsrerliga vacktparaden af största delen fångna officerare. Sedan samtliga troupperne i parad defilerat förbi kejsaren, red han förbi oss, som stod på ett led uppställd fram för Vinterpalatset, hvarvid han med hatten

gjorde en vänlig helsning utan att tala till någon”.

Den 25 augusti gjorde sig Breitholtz färdig för att börja resan mot slutdestinationen, staden Jaroslav.

”Våra förberedelser till resan voro snart gjorda, likväl som vi skulle färdas i öppna skjuts kibittkor, emellan få hade råd att köpa egna åkdon, ansågs dett som en nödig försigtighet att i Pettersburg köpa åtminstone en simpel madrass och dyna, stoppade med nöthår, för att äga något värn emot den hiskeliga skakning man eljest känner af kibittkor utan fjädrar på de usla vägarne, ofta långa stycken utgörande endast kafvel broar”.

Färd med öppen barkass

31 augusti 1808: ”Till byn Samina. Härifrån skulle nu resan för oss vidare fortsättas på vatten. Till detta ändamålet hyrdes af ryska Lieutnanten en öppen barkass, nog rymlig att herbergera samtliga med pick och pack, deribland 4 egna kibittkor samt en jagtvagn, dessutom 7 mans besättning”.

1 september 1808: ”Omkring kl: 10 f:mid: var alt ombord, då barkassen skjöts från land och färden anträdde utföre Samina ån. Den påskyndades ömsom med rodd, skjutning med stänger eller genom dragning med lina från land. Efter många dagars resa kommo vi in i en annan något större flod vid namn Mologa, hvars stränder ärbjuda de vackraste utsigter af åkerfält, ängar, löfskogar, byar och kyrkor”.

10 september 1808: ”Denna dag vid pass kl: 1 efter mid: landades under staden Jaroslavs murar, målet för vår resa, som Gudi lof nu lyckeligen slutades efter en färd af nära 80 svenska mil från Pettersburg”.

13 september 1808: ”Togs vår nya

förvisningsort närmare i besigtning. Lika med alla de ryska städer vi sett in i landet, är Jaroslav illa bebyggd. Med undantag af några kyrkor med antikt utseende har staden ingenting märkvärdigt i byggnadsvägen att framvisa. Kyrkornas antal i Ryssland öfverstiger allmänneligen förhållandet till folk mängden. Således utgör deras antal i Jaroslav öfver 40.”

Bjöds på middag

26 september 1808: ”Blefvo vi alla svenskar bjudna på middag till adelsmannen herr Karnovitz. Han ansågs bland de rikare, såsom ägande 800 slafvar. Dessa lifegna stå till sina herrars tjänst, men genom mera meniskoälskande författningar äro de tjanandes öde allmanneligen ganska lindrigt.”

9 april 1809: ”Ingeck påskhögtiden som i Ryssland anses som den förnämsta, firas där med flere allmänna lustbarheter såsom gungning, promenader och åkning utföre isbergen, hufvudsakligast i dymmel veckan, ryssarnas carnevalstid... Också är ryssen i allmänhet en glad människa, en lycklig lättsinnighet och egen sorglöshet åtföljer honom under hela dess lefnad. Den gemena rysSENS glättighet yttrar sig mestadels med elst sång och dans. Hvert och ett gjöromål äfven det besvärligaste, fördjufvar ryssen genom sång. Soldaten efter den mäst smärtsamma bestraffning är genast färdig att sjunga. Jag har sett ryska recruter fjettrade i jern för att transporteras till regementet likväl dansa i sina fångsel och knäppa på balalaikan ehuru enligt ryska militairens organisation ingen af dem ägde någoth hopp, att mera här i tiden få återse sitt hem.”

23 september 1809: ”Om aftonen blefvo 4 af kammeraterne omkring kl: 9 kallade till Gufvernörn. Vid återkoms-



Stora Torget i Karlstad 1864. I mitten av bilden går Norra Torggatan norrut mot Sandgrund. I korsningen vid Lilla Herrgårdsgatan bodde Breitholtz efter att han slutat sin karriär som officer vid Värmlands regemente.

FOTO: CARLSTADS-GILLET'S BILDSAMLING

ten medförde de den både sorgerliga och glädjande underrättelsen att freden Sverige och Ryssland emellan var avslutad i Fredrikshamn, samt gränsen dessa stater emellan flyttad från Kymmene till Torneå elf.”

Efterlängtad avsked

8 november 1809: ”Sent om aftonen blefvo vi tillsagda att till dagen därpå hålla oss resefärdiga.”

9 november 1809: ”Idag inträffade således den länge efterlängtade stunden. Afsked togs af alla dem, som visat oss någon synnerlig attentjon. Därefter öfverlämnade Prinsessan Galitzen såsom ett minne af sig till Lieutnanterna Hjelmstjerna och Stjernfäldt hvar sin mindre bordsduk med Galiziska vapnet

inväfvit och förfärdigade i Jaroslavka drällfabriken, den förnämsta som finnes i hela Ryssland. Vid afskedet kysste Gufvernörn oss, hvar och en under många önskingar för vår lyckliga hemresa. Skilsmessan ifrån denna ädla och aktningvärda familie, hos hvilken vi njutit så mycket godhet, var värkeligen påkostade. Vår ärkänsla kunde ej yttra sig i annat än ord, men uppriktig var den önskan, att deras landsmän, som i Sverige delade lika öden med oss i Ryssland, måtte af svenskarne ärfarigt ett lika vänligt bemötande.”

Freden undertecknades

Freden mellan Sverige och Ryssland undertecknades i Fredrikshamn den 17 september 1809. Sverige hade förlorat

Finland och Berndt Julius Breitholtz hade mist sitt fädernesland. I januari 1810 lämnade han Finland för alltid och reste över ett förhärjat och nedbränt Åland till Stockholm. Senare samma år överfördes Breitholtz till svenska armén och placerades som löjtnant vid Närke-Värmlands regemente. När kriget mot Norge utbröt 1814 deltog Breitholtz i fälttåget västerut och bevistade bl a belägringen av Fredrikshall. Ett år senare utnämndes han till kapten vid Värmlands regemente och efter några år blev han chef för Grums kompani.

Vi denna tid bodde Breitholtz hos familjen Löwenhielm på Malma i Nor. Här levde han ett ”kavaljersliv” vid sidan av sin tjänstgöring vid regementet.

”HAR JAG ICKE FÖRLORAT OCH HAR DU ICKE FÖRLORAT? VET DU ICKE VAD DET ÄR FÖR DAG IDAG? HAR DU GLÖMT SVEABORG..?”

Han ansågs vara en ”kärv” personlighet som kunde leverera bitande vassa repliker. Han var en skicklig hästkarl som gärna deltog i slädpartier när denna möjlighet gavs. Enligt traditionen lär han ha varit förebild till överste Berencreutz i ”Gösta Berlings saga”.

Det berättas att när våren kom till Malma, de första dagarna i maj, blev kapten Breitholtz missmodig och drog sig undan människor. Den tredje maj, tidigt på morgonen, åkte greve Löwenhielm med häst och vagn mot Karlstad. När han kommit en bit in på Sörmon såg han Breitholtz en bit in i skogen gå fram och tillbaka. Greven steg ur vagnen och gick fram till kapten och frågade om han kände sorg eller om han förlorat något.

– Förlorat, skrek Breitholtz, visst har jag förlorat. Och han grep tag i grevens arm och såg honom stint i ögonen.

- Har jag icke förlorat och har du icke förlorat? Vet du icke vad det är för dag idag? Har du glömt Sveaborg, har du kommit över den skammen och den nesan? Hur har du kunnat glömma – hur kan någon glömma den tredje maj?

Förblev ogift

År 1838 tog Breitholtz avsked från militärtjänsten. Ett år senare flyttade han in till Karlstad och bosatte sig i ett stort vitmålat tvåvåningshus på Stora Herrgårdsgatan, snett mittemot biskopsgården. Kapten Berndt Julius Breitholtz förblev ogift och hade inga barn.



”Tag allt, vad mörker finns i grav, och allt, vad kval i liv, och bilda dig ett namn därav och det åt honom giv; det skall dock väcka mindre sorg än det, han bar på Sveaborg” (ur Fänrik Ståls sägner). Kapten Breitholtz grav på Karlstads västra kyrkogård.

FOTO: PRIVAT

På sin ålderdom framträdde han alltmer sällan i offentligheten.

Pelle Ödman skriver i sina skolminnen att han mindes veteranen från finska kriget med de stora vita mustascherna, de vackra dragen och det vita huvudet, ”som han bar högt upp, fast det darrade av ålderdom, när han långsamt men med militärisk hållning vandrade gatan framåt, stödd på sin käpp”.

Major Nygren skriver, att när Värmlands regementes musikkår 1862 gav konsert, spelades Björneborgarnas marsch som en hedersbevisning åt en aktningvärd statsmedborgare, ”som nu liksom många andra dylik ligger

begravd och glömd under sin sten på kyrkogården.”

”Tag allt, vad mörker finns i grav, och allt, vad kval i liv, och bilda dig ett namn därav och det åt honom giv; det skall dock väcka mindre sorg än det, han bar på Sveaborg.”

Olle Nilsson

Värmlandsarkiv

Källor

- Kungliga biblioteket (KB). Breitholtzsläkten L 104 Ö 2.
- Personhistorisk tidskrift 1902.
- Runeberg, J.L. Fänrik Ståls Sägner.

Major Artur Svanström

– en tecknare med humor

Den 6 augusti 1921 var en gråmulen dag på Trossnäs fält. Regnet strömmade ner på alla höga civila och militära dignitärer som var församlade på den gamla lägerplatsen. Denna dag skulle den nya minnesstenen invigas som ett monument över den tid då Värmlands regemente var förlagt på Trossnäs fält.

Bland de församlade fanns landshövding Unger och de båda före detta regementscheferna, generalmajor C. O. Nordensvan och överste A. E. Uggla. Efter den högtidliga avtäckningsceremonin vid stenen samlades deltagarna till en minnesfest. Under festligheterna överlämnades en gåva till regementets officerskår av en av de äldre officerarna.

Det var majoren Artur Svanström som överräckte sina tio album med teckningar om militärlivet på Trossnäs fält. Teckningarna hade han utfört åren 1884–1892 och de skildrar upplevelser från den militära tjänstgöringen på ett skämtsamt och humoristiskt sätt. Svanström ger ett mycket personligt porträtt av sina kamrater och han har lyckats att i första hand skildra dem som människor.



Artur Svanström föddes 26 mars 1852 i Mariestad och var son till kronofogden Per Eric Svanström och hans hustru Sally Lampa. Han blev underlöjtnant vid Värmlands regemente 1873, löjtnant 1881, kapten 1895, och major 1904. Han tog avsked 1905 för att bli syssloman vid Karlstads lasarett. Major Svanström avled i Karlstad 3 mars 1947 och var då svenska arméns äldste officer. Han var gift med Anna Kraft, dotter till prosten Ulric Kraft. Makarna efterlämnade som enda barn dottern Gerda, som gifte sig med överintendenten, bankdirektören Harald Lettström.

FOTO: FÖRENINGSAKIVET I VÄRMLAND

”VI LÅGO TILLSAMMANS MED EN 16 Å 17 OFTA MINDRE VÄL OSUND LUFT, TY DE ÄLDRE ÄLSKADE EJ DEN VÄLGÖRANDE

Bakom dåtidens strikta militära fasad skyntar det fram personligheter som vi idag mycket väl kan identifiera oss med. Vi får följa Svanström och hans kamrater på spex och upptåg i officersmässen och i förläggningen på Trossnäs, när de besöker tivolit och cirkusen vid Hildelund och under övningar och inkvarteringar runt om i Värmland.

Till många av teckningarna följer ett textavsnitt som ger en välkommen förklaring till situationen i bilden. Varje avporträtterad person är noggrant namngiven med initialer som det finns ett register till.

Många namn från det senare 1800-talets värmländska historia finns med: Falk, Ahlmark, Ziegler, Nisbeth, Oldevig, Wikland, Haak och Lilliehöök. Det är bara några av ett trettiotal officerare som Artur Svanström porträtterat med hjälp av sin skarpa iakttagelseförmåga.

När Artur Svanström blev officer 1873 tog Sveriges riksdag de första besluten som innebar att indelningsverkets dagar var räknade. Tongångarna gick höga i riksdagen när man föreslog att den indelta armén skulle ersättas med en värnpliktsarmé, där de nya ”stamsoldaterna” skulle rekryteras ur de värnpliktiga led.

Ryckte in på Trossnäs

På våren 1873 ryckte Artur Svanström in på Trossnäs fält som underlöjtnant vid Värmlands regemente. De indelta regementenas årsrytm var helt bunden till bondens år, övningar och möten hölls när det var lågsäsong i jordbruket, efter vårsådden och före skördens bärgning i juli.

Major Svanström berättar: ”I det gamla indelningsverkets dagar voro vapenövningarna å mötesplatserna inskränkta till våren och sommaren. De olika mötena: befäls-, rekryt-, bevarings- och regementsperioderna, var

för sig, voro ej heller långa. Endast under det senare voro befäl och manskap samlade till ’förband’.

Vid rekryt- och första bevaringsmötena togos emellertid endast därför behövt befäl i anspråk. Ett visst antal blevo därför i tur lediga. Var således den årliga tjänstetiden jämförelsevis kort, så var också lönerna små. Under mellantiderna måste fördenskull de ’lediga’, för sin existens skull, på det civila området söka sig sysselsättning, som möjligen stod att få: såsom gymnastiklärare, sjukgymnaster, brännerikontrollörer, ingenjörer med flera. Såväl kommunala som enskilda uppdrag av olika slag. Bland kaptener och äldre löjtnanter voro många lantbrukare, å egen, eller arrenderad gård.

När så, efter den långa förskingringen, större delen av officerskåren samlats till första bevaringsmötet, voro en major och de flesta kaptener och subalterner inkallade. Återseendets glädje firades då, som vanligt, med en så kallad messafton i regementets officerspaviljong.”

Revelj klockan 5

Om hur livet kunde te sig för en ung officersvolontär berättar här major Frans Göthlin:

”Redan kl 5 gick reveljen under regementsmötet med hela musikkåren och då var det att utan prut stiga upp och göra sig i ordning. Någon synnerlig rengöring av sin lekamen var det just ej fråga om. Vi lågo tillsammans med en 16 å 17 ofta mindre väl luktande soldater i ett större tält med givetvis osund luft, ty de äldre älskade ej den välgörande natluften. Vi sovo icke dess mindre gott uttröttade som vi voro efter 8 timmars arbete, mest exercis.

Som det på den tiden var dålig tillgång på tvättvatten och de äldre, som ville vara en smula renliga av sig, skulle hava vatten först och främst, fingo vi

volontärer ofta vara utan denna nödvändighetsvara, men vi fingo under dagens lopp söka taga skadan igen vid lämpliga tillfällen under bad i Norsälven. Före utryckningen på morgonen utspisades vi med en skvätt kaffe utan grädde eller mjölk, men med en bulle och lite socker. Så gnoddes vi mellan 6 och 8, då frukosten randades.

Vi voro av regementschefen befallda att intaga våra måltider tillsammans med truppen. Några matsalar funnos ej då och ej heller kök i vanlig mening, utan mat lagades ute i sydvästra änden av lägret i stora kokgropar och vi åto vid bord i närheten av dessa gropar i regn och solsken lika. Till frukost fingo vi mest spicken sill och oskalad potatis. Till middagen serverades omväxlande ärter med amerikanskt regnbågsskimrande fläsk och så kallad sluring - någon sorts buljong med rötter och grönsaker.

Flottiga bleckskålar

Matsedeln var alltså för en för dylik mat mindre väl preparerad mage allt annat än lukullisk. Maten kunde väl gått an, men det värsta var, att servisen bestod av mer eller mindre rengjorda, oftast flottiga bleckskålar och tallrikar med tillbehör. Vi hade naturligtvis därför svårt för att äta maten och sutto snart också och låtsades äta för att sedan skaffa oss, tyvärr mot förbud, i smyg mat på annat håll, vilket ej var svårt.”

För nutiden symboliseras det indelta regementet främst av sina mönstringar och möten på Trossnäs under några korta sommarveckor. Men faktum är att det under resten av året lades ner ett stort arbete på att upprätthålla kontakten mellan regementets olika delar och befattningshavare.

Expeditionstjänsten med rullföring, korrespondens och räkenskapsföring måste fungera såväl inom regementet

LUKTANDE SOLDATER I ETT STÖRRE TÄLT MED GIVETVIS NATTLUFTEN.”

som mellan regementet och andra militära och civila myndigheter. Nya soldater skulle rekryteras, torp och boställen inspekteras och underhållas och utrustning vårdas och kompletteras.

Vem var han?

Vem var då Artur Svanström som med en sådan distans till sig själv och sin samtid kunde skildra dåtidens militärliv i helg och söcken?

Han föddes i Mariestad 1852 och var son till en kronofogde i staden. Efter avslutad skolgång skrevs han 1870 in vid Krigsakademin. Han tog officersexamen och fick anställning som underlöjtnant vid Värmlands regemente 1873.

Under några somrar på 1870-talet tjänstgjorde Svanström vid Generalstabens topografiska avdelning. Där fick han lära sig kartritningens svåra konst och han fick även möjligheten att förkovra sig i teckning. Något längre fram i tiden genomgick han den sedvanliga utbildningskursen vid Fortifikationen, där också hans teckningskonst kom att utvecklas.

Svanström tjänstgjorde också under några år som lärare och instruktör vid Krigsskolans topografiska övningar. Efter sin militära karriär arbetade han åren 1905–1921 som syssloman vid

Karlstads lasarett. Han var även politiskt engagerad som ledamot av stadsfullmäktige.

När Artur Svanström avled på våren 1947 var han svenska arméns äldste officer.

Olle Nilsson

Värmlandsarkiv

Källor

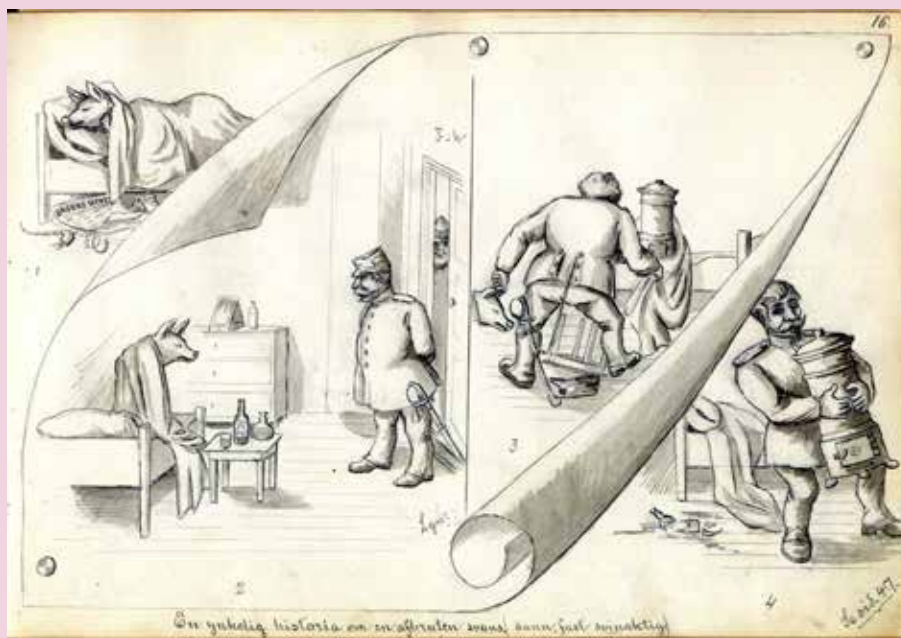
- Föreningsarkivet i Värmland (FA), Värmlands regementes officerskårs bildarkiv.

En ynkelig historia om en afbruten svans, sann fast svinaktig

”Det hade varit cirkusföreställning en afton i messen, där kapten Lagergren hade uppträdat som våldresserat svin; och hans vighet täflade med flodhästens; masken var ypperlig, och svansen med knorr på var lindad om en ståltråd. Men den svansen blev endast till förargelse och smälek, ty då han i obetänksamhet, och med kläm, kom att sätta sig på ändalykten, trängde den in på ett olämpligt ställe, åstadkommande sveda och värk, med den påföljd att vännen Lagergren fick ligga till sängs några dagar, och plåstra med omslag och annat.

Men han tog det med jernmod, som allting annat, och hade sitt synnerliga nöje uti att, då kamraterna för att efterhöra helsotillståndet, knackade på dörren så drog han på svinmasken och grymtade: ’Stig på!’

Så en dag efter tillfrisknandet kom Lagergren själv in i rummet och trodde ej sina ögon då han fann grisen



sittande i sängen, med en ordentlig grogg framför sig. Lagergren var arg - en liten stund - ’Spjuvern’ var inte

långt borta (kapten Hugo Falk).”

Ur albumet ”Ett och annat 1889 - 1890”

Zieglers Trossnäsbesök

”Under höstrekrytmötet hände sig en dag, att dåvarande 1:e adjutanten Hugo Ziegler hedrade kamraterna på ”fältet” med ett besök, i sällskap med vår granne på Höglunda von Rosen. Stämningen blev god, som vanligt, och Ziegler glömde naturligtvis aftontåget; men lugnades av von Rosen med löfte om hästar lite längre fram på kvällen.

Det artade sig emellertid så småningom till ett himla väder med storm och störtregn, och von Rosen började ångra sitt löfte om hästar. Fann däremot vädret synnerligen lämpligt för bedrivande av lite ’verklig sport’, nemligen att gående följa Ziegler till Karlstad.

Ingen nämnvärd villighet kunde förmärkas bland kamraterna; ty i messen var varmt och godt. Men hur

det var, så nappade under-tecknad litet senare på den utlagda kroken; och omsider kom vi iväg, utrustade med lykta, en halva punsch och något vatten.

Till Stadshotellet i Karlstad hade per telefon beställts frukost kl. 1. Mörkret var djupt och vägen bottenlös. Vid framkomsten till Smedbergsände vattnades tre törstiga strupar – men punschen fick vara! Och alltjemt silade regnet, som en riktig syndaflod, ner över Warpnässkogen, och vattnet plaskade i stövlarna.

Men när äntligen staden skymtades blevo livsandarna avsevärt uppgigade. Till den grad, att på stående fot planerades ett litet skämt med vännen



Carlmark, som en bit från vägen ägde och bebodde en liten villa, benämnd ”Tuggelite”. Den försmädda punschhalvan, väl emballerad, ställdes på verandan, och marschen fortsattes med lättan fjät.

Nu ville händelsen, efter vad senare spordes, att villan aftonen förut, i Carlmarks frånvaro, hemsökts af ett

Bivacken vid Krontorp – Bondbröllopet

”Officerskorpserna hade taktiska övningar i Grava. Enligt förutsättningen låg A-korpserna i Krontorp och B-korpserna vid Kärne. Vid A befann sig regementschefen överste Helmer Falk och norske kaptenen Roeder, som det året hade tillstånd att följa regementets övningar.

Under middagsrasten skulle några timmars vapenvila ega rum, och någon upptågsmakare, som ännu icke förbrukat sin intelligens på de taktiska uppgifterna, fann då på, att man skulle i fredliga avsikter göra en påhelsning i fiendeläget före vapenvilans slut.

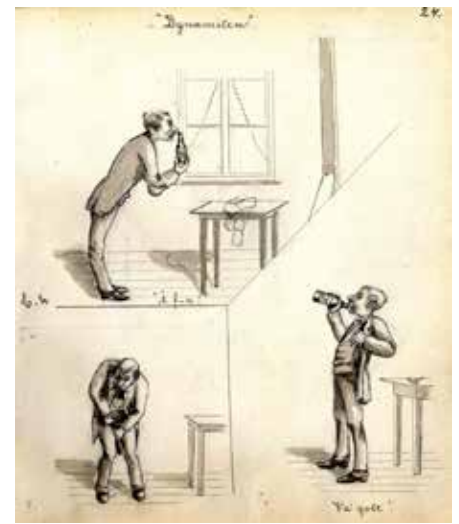
Förslaget accepterades, och chefen gav sitt samtycke. På ’patronens’ vind fanns en del gammaldags kläder mm, som kunde användas för utklädnung. Det föreslogs ett bondbröllopståg och arrangemangerna voro snart gjorda. Husvärderna fick släppa till både hästar och vagn, förutom andra rekvisita och



så bar det av med brud och brudgum ridande i teten; en något fantastiskt utstyrd kusk, med spelman vid sidan, körande för bruden och brudgummens vördade föräldrar, och så kom det övriga följet.

Fienden togs formligen på sängen; men det som fanns kvar av drickbart konfiskerades genast, i all vänlighet.”

Ur albumet "Likt och olikt från 1888 års möten"



par luffare, som missbelåtna med trakteringen, hotat komma igen, och framkastat något om dynamit. När pigan i morgonens första gryning skulle upp och sopa, upptäcktes det mystiska paketet, som naturligtvis var den utlovade dynamiten; och nu

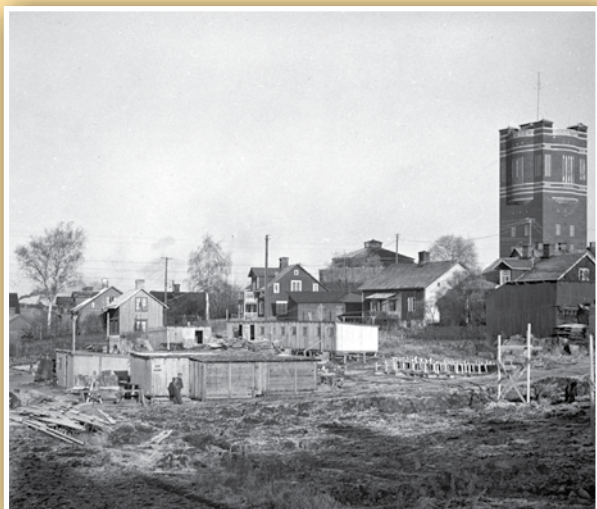
alarmerades i en hast både fader Barthold (Carlmark) och 'ungarna'.

Husfadern kom snart underfund med innehållet, som befanns ganska godt. Efter en stadig frukost med många halvör, återstod nu för två av oss, att återvända samma väg; men

hur det nu var, så kompromissade vi lite med sportsambitionen, och togo nattåget till Kil, varifrån vi, anlitande apostlahästarna, i "god form" intågade på Trossnäs fält, lagom till korum".

Ur albumet "Likt och olikt från 1888 års möten"





Nybygge i kvarter Lärkträdet på Kvarnberget runt 1950.

FOTO: OKÄND



Romstadsavägen 9, Potatisen 4 1966. Huset från 1800-talets slut var sommarnöje åt industrifamiljen Wennberg.

FOTO: ERIK KLINTEDEAHL

Kunskapslyft med hjälp av histo

2016 skrev jag en artikel om den flygbildsskatt som Karlstads kommun fann i samband med flytten från det gamla stadshuset till det nya samhällsbyggnadshuset. Flygbildsskatten bestod av 210 flygbilder i form av diapositiv på 18x18 cm som var tagna sommaren 1929. Med hjälp av en extern konsult framställdes ortofotokartor över området som visade sig vara Karlstads tätort.

Vad jag däremot inte skrev om var att vi även fann tusentals gamla bilder. Bilderna fanns i pärmar, i lådor, på väggar och i "skräphögar" i olika arkiv och förråd i gamla stadshuset.

Varför skriver jag då denna lilla historia om dessa gamla bilder?

Jo för att vi ganska snart insåg att många av dessa bilder innehåller ett kulturarv som inte är känt för stora delar av befolkningen. För en begränsad del av Karlstadsborna är dock många av bildernas motiv kända.

Den skanner som användes för skanning av de tidigare nämnda flygbilderna väcktes till liv och ett idogt arbete påbörjades. Några personer anställdes och bilderna förvandlades från analogt till digitalt media. Vissa bilder hade informationstext på baksidan som kunde

läggas in som information i den digitala bilden. Parallellt med att skanningen gjordes, lades bildnamn, bildriktning, årtal och bildens läge in i ett excelregister.

Att passa in bilden i kartan var ofta ett detektivarbete, men med hjälp av kunniga Karlstadskännare, historiskt kartmaterial och tidigare nämnda ortofotokarta lyckades vi lista ut en stor del av bildernas geografiska läge.

Bildmaterialet består av både mark- och flygbilder i snedbildsformat. De äldsta bilderna är från början av 1900-talet och de nyaste är bara några år

gamla. Vissa bilder är svåra att exakt tidsbestämma, så här finns viss osäkerhet. De flygbilder vi fann skickades till lantmäteriet för godkännande.

Intresset växte

I takt med att bilderna digitaliserades så lades dessa ut i kommunens interna karttittskåp. Bilderna klassades i olika tidsintervall så att kartsikt baserade på tid kan tändas och släckas. Initialt var intresset inte så stort, men i och med att "löpelden" gick genom kommunens olika förvaltningar och man insåg att bilderna kunde vara till stor nytta i det dagliga arbetet så växte intresset.

Ett flertal av bilderna är tagna i samband med att byggnader revs och vissa är tagna i samband med projektering och nybyggnation. En del av bilderna visar byggnader där någon form av miljöfarlig verksamhet har existerat. Dessa bilder kan vara till stor hjälp vid olika typer av miljökonsekvensbeskrivningar. Ett exempel på detta är läget på de bensinstationer som ej längre finns kvar.



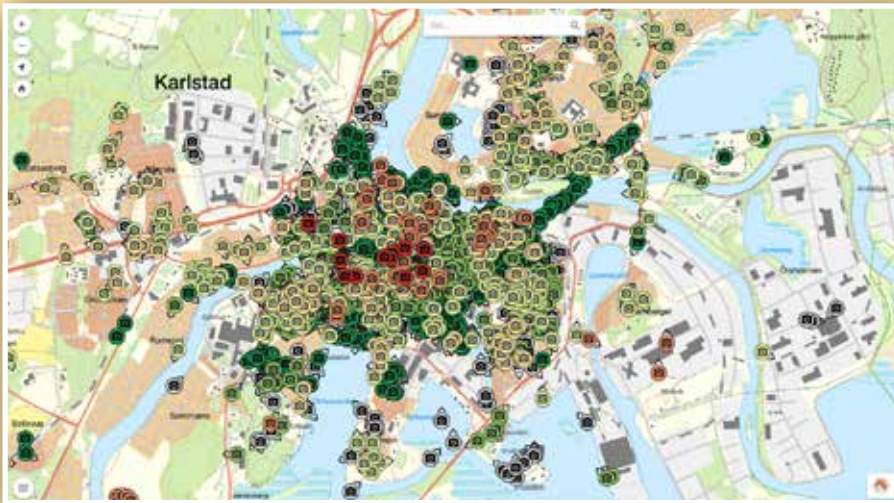
Lambergsgatan mot nordost 1964.

FOTO: BENGT PALM



Zackrisdals gård 1946 som revs för att den låg inom spärrzonen för den från Stockholm utflyttade ammunitionsfabriken.
FOTO: OKÄND

Historiska bilder, kartor och ortofoto



Det finns mycket att upptäcka på gi.karlstad.se.

Andra exempel kan vara områden som fyllts ut eller visar var nu övergivna diken eller bäckar fanns.

Skjutbana och bilverkstad

Bilden kanske visar att diket var utlopp från någon miljöfarlig verksamhet. I början av året fann vi en skjutbana och kunde tydligt se var skjutvallarna låg.

Skjutbanan försvann på 1960-talet och är i dag en tilltänkt plats för en ny skola. En bilverkstad och en kemtvätt är andra exempel som vi kunnat lokalisera i bilderna. Med hjälp av bilder, historiska kartor, historiska ortofoton och Karlstadskännarens kunskap kan man enklare se var eventuella markprover och andra åtgärder bör sättas in.

För att öka spridningen av bildmaterialet har vi under en längre tid planerat att offentliggöra de historiska bilderna på kommunens externa hemsida. Efter kontroll av kommunens jurist utvecklades ett webbgränssnitt och i januari offentliggjordes bildmaterialet. Lanseringen blev en succé och under de två första veckorna har omkring 5.000 personer besökt sidan, <https://gi.karlstad.se/historiska-bilder>.

Utställning i Karlstadsrummet

I samband med lanseringen öppnade kommunen en utställning i Karlstadsrummet, <https://karlstad.se/karlstad-vaxer/karlstadsrummet>.

All nytta som vi haft genom att kombinera historiska kartor, historiska flygbilder med några Karlstadskännarens fantastiska kunskap om svunna tider har dessutom gett Karlstadsborna enorma möjligheter att se stadens utveckling under 100 år. En välbesökt träff för allmänheten i Karlstadsrummet visade vilket intresse det finns.

Lennart Moberg

Höstgillet som mindes Vårgillet

Höstgillet 2019 – Carlstads-Gillet jubileumsår – var välbesökt och inramat av trevlig och uppsluppen samvaro, även om festligheterna självklart var nedtonade i jämförelse med vårens 75-årsbaluns. Det var andra gången som Gillets medlemmar samlades i Karolinens rymliga lokaler, där förhandlingarna efter inledande mingel hölls i Albatrossen.

Åldermannen Inger Berggrén hälsade ett hundratal personer som infunnit sig denna fredagskväll, den 22 november, hjärtligt välkomna och riktade särskild uppmärksamhet till närvarande hedersgilletmedlemmarna Leif Alte, Per Berggrén och Monica Elgh. Då årsmötet numera är flyttat till våren, avhandlades punkterna på dagordningen relativt raskt.

Inger Berggrén valdes till mötesordförande och Torbjörn Joghed – nytillträdd som skrivare vid Vårgillet – till sekreterare. Dagordningen godkändes och det fastställdes att mötet utlysts enligt stadgarna.

Intag av 19 nya medlemmar, som välkomnades varmt in i Gillets gemenskap, följdes av en ekonomisk redogörelse av skattmästare Barbro Brolinson. Finanserna konstaterades vara stabila, men 20.000 av fonderade medel beräknas behöva tas i anspråk till följd av ökade kostnader i samband med jubileumsgillet.



Till huvudrätt serverades kalvytterfilé med smörstekt ostronskivling, rostad vitlökssky och potatiskaka.

Inger Berggrén återknöt till ”det mycket speciella gille,” som hon hade glädjen att hälsa välkommen till i våras. Begivenheterna på såväl Residenset som Stadshotellets festvåning rönt stor uppskattning bland festdeltagarna.

Barn och barnbarn till flera av de personer som var med och bildade Carlstads-Gillet för 75 år sedan, fanns på plats denna kväll. Däribland Leif Ronge, vars far Mats Ronge författade ”Det gamla Carlstad”, en evig källa till Carlstads historia. Mats Ronge var Carlstads-Gilletts förste arkivarie och en mycket flitig föredragshållare på

sin tids gillen som alltid hölls på Statt.

”Ett litet rött paket med vita snören”, var en fin gåva som överlämnades till Carlstads-Gillet av Per Berggrén. Litet men med ett naggande gott innehåll i form av ett USB-minne med bildmaterialet från hans tid som redaktör för Gillet och de böcker han tillsammans med Inger Berggrén producerat med Karlstad som tema. Mycket värdefullt för framtida skrifter i Carlstads-Gilletts namn!

Höstens mötesförhandlingar avrundades med en synnerligen intressant och uppskattad föreläsning av Magnus Karlander. Den handlade om Jan Fröding – farfar till Gustaf Fröding – som under sin levnad byggde upp en betydande affärsverksamhet omfattande alltifrån bruk och handelshus till sjöfartsnäring med Alster och Karlstad som bas.

Gustaf Fröding återkom i dikt och ton när Olle Österling skickligt och medryckande höll i allsången vid supén som sedan avnjöts i festmatsalen.

Marie Aakre

Torbjörn Joghed



Per Berggrén skänkte ett USB-minne med Karlstadsbilder till Gillet.

Lösningen på stadsquizet i höstnumret



- ❶ Järnvägshuset på Södra kyrkogatan. ❷ KF:s bageri på Tullholmogatan/Näbbgatan. ❸ Utsmyckning av MSB-husets lägre del som man kan se från strandpromenaden.



Hela 19 nya medlemmar valdes in på Höstgillet. Från vänster: Olle Wästlund, Helena Forne Wästlund, Eva-Lena Tedfeldt, Sven Stenström, Lena Winslow, Jan Nyberg, Nils G Stahre, Åsa Nyberg, Torbjörn Nilsson, Britt Marie Stenström, Elisabeth Münnich Arnerius, Christer Lindholm, Annette Lindholm, Gunnar Jordansson, Christina Skärberg, Åke Fredriksson, Gunilla Ellmo Boström, Ann Rudqvist samt Eva Andersson.

FOTO: ERIK BONDE

Ett årsmöte på distans – så här gör vi

Just nu befinner vi oss här i landet i ett extremt läge. Därför har vi ställt in vårt Vårgille den 24 april.

Att vi ställer in Gillet innebär också att vi ställer in vårt årsmöte på ett analogt sätt. Jag vill ändå försöka hålla ett digitalt årsmöte. Samtliga i föreningen Carlstads-Gillet nås av detta analoga utskick och det är fler än 270 av 400 medlemmar, som har lämnat mailadress, vilket tyder på att det är många fler som kan rösta digitalt än vad som brukar komma på våra årsmöten. I övrigt hänvisas till Carlstads-Gillet stadgar, som till vissa delar av naturliga skäl måste få frångås.

Efter att ha rådgjort med Carlstads-Gillet arbetsutskott och

juridisk expert föreslås följande:

- De som ej har tillgång till dator ombedes ta kontakt med någon i Gillet som har dator.
- Vill någon rösta med fullmakt tillåts detta denna gång, ange det i så fall på sedvanligt sätt.
- Alla handlingar inför årsmötet inklusive valberedningens förslag till Rådets funktionärer kommer att finnas utlagda på Carlstads-Gillet hemsida en vecka före det inställda årsmötet, det vill säga den 17 april.
- Har du något att invända mot i dessa handlingar eller valberedningens förslag till funktionärer skall du höra av dig per mail till Gillets mailadress senast den 24 april klockan 1700. Mail efter denna tidpunkt i detta ärende behandlas ej.

- Om allt är ok behöver du inte höra av dig.
- Resultat av årsmötet kommer att meddelas på Gillets hemsida.

Vi beklagar att vi måste ställa in vårt Vårgille och hoppas på att ni all har förståelse för det. Vi förutsätter att vi kan hålla Höstgille på sedvanligt sätt.

Carlstads-Gillet har nu fått nya lokaler och där vi är inflyttade sedan den 2 april. Så snart vi kan skall vi möblera upp "kontoret" och ordna allt material. På grund av rådande förhållanden kan vi kanske inte få klart allt så snart som vi skulle önska.

Gillet mailadress: carlstads-gillet@telia.com

Inger Berggrén

B Posttidning

Avsändare:

Carlstads-Gillet

Vikengatan 6

652 26 Karlstad



Glöm inte medlemsavgiften!

Årsavgiften, 300 kronor, betalas in till Gillets plusgiro 29 12 29-3 eller via Swish 1230317297 **snarast!**

Sedan ifjol finns möjlighet till ett "hushålls-medlemskap" för två medlemmar i samma hushåll. Årsavgiften är då 450 kronor.

De som betalat medlemsavgiften som engångsbelopp betalar endast 25 kronor till författarfonden.



Har du ännu inte fått jubileumsskriften?

Det går bra att hämta ett ex i vår nya föreningslokal i Rosa huset, Vikengatan 6, enligt uppgörelse. Ring Marie Aakre på 0706-18 77 03.